

# KULTTUURIN AIKA

Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa

## KULTTUURIN AIKA

Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa

Opetusministeriö  
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto  
Meritullinkatu 10, Helsinki  
00023 Valtioneuvosto

© Kirjoittajat ja opetusministeriö

Julkaisun toimituskunta:  
Risto Kivelä, Veikko Kunnas, Leena Laaksonen, Jukka Liedes, Esa Pirnes (toim.)  
Graafinen suunnittelu ja kuvitus: Vesa Huhtala / VSQ  
Paino: ER-Paino Oy, Lievestuore 2003

ISBN 952-442187-9  
ISSN 1458-8110  
Opetusministeriön julkaisuja 2003:13

KULTTUURIN AIKA

Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa

Saatteeksi	6
Kaarina Dromberg	

KULTTUURI JA YHTEISKUNTA

Kulttuurin etsikkoaika	9
Jukka Liedes	
Eurooppalainen Suomi	13
Päivi Setälä	
Mitä tarvitaan kansakunnan menestykseen?	17
Henrik Meinander	
Muuttuva kulttuurinen identiteettimme	20
Ritva Sükala	

IHMINEN JA KULTTUURI

Tahra ikkunassa	25
eli taiteellisen luovuuden merkityksestä	
Jyrki Kiuskinen	
Ihmiset kannattelevat kulttuuria	29
Eero Ojanen	
Merkityksellistä elämää	33
Inkeri Sava	
Kulttuuri kohtaa ihmisen, ihminen kohtaa kulttuurin	37
Esa Pirnes	

YHTEISKUNTA JA KULTTUURI

Kulttuuri toimialana ja työpaikkoina	42
Sari Karttunen	
Itseisarvoista vai hyödynnettävää?	47
Ilkka Heiskanen	
Kulttuuri yhdistää ja erottaa	51
Ritva Mitchell	
Kulttuuriteollisuus – kulttuuria vai taloutta?	55
Kimmo Aulake	
Tietoyhteiskunta – muistamisen yhteiskunta?	59
Kai Ekholm	

KULTTUURIPOLITIIKKA

Kulttuuri kehittyy yhteiskunnan osana – ja yhteiskunta kulttuurin	65
Anita Kangas, Esa Pirnes	
Kulttuuripolitiikan haasteet 2000-luvun alussa	71
Kalevi Kivistö	
Kulttuurin aika	77
Sirpa Pietikäinen	

# SAATTEEKSI

Kansainvälisessä ja kotimaisessa keskustelussa on jo kauan esitetty vaatimus kulttuuripolitiikan aseman vahvistamisesta yhteiskuntapolitiikassa. Tätä tavoitetta kohti on syytä edetä. Kulttuurilla on aina ollut oma itseisarvonsa, mutta tulevaisuudessa sen merkitys yhteiskunnassa kasvaa mm. sosiaalisesti, taloudellisesti ja sivistyksellisesti. Luovuus ja innovatiivisuus ovat avainresursseja sekä yksilölle että yhteiskunnalle. On kulttuurin aika.

Kesällä 2002 toimikunta teki esityksensä taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Ajatus luovan hyvinvointiyhteiskunnan ohjelmasta - luovuuteen, taiteeseen ja kulttuuriin liittyvien voimavarojen kokoajana - on merkittävä avaus kulttuuripolitiikan aseman vahvistamisessa. Ehdotus on visionäärinen koko yhteiskunta-kehityksen suhteen mutta myös konkreettinen kehys, jonka puitteissa kulttuuripoliittisia toimenpiteitä voidaan toteuttaa. On tärkeää viedä tätä ajattelua eteenpäin molemmilla tasoilla.

Hyvistä yleisistä edellytyksistä huolimatta kulttuurin asema on kuitenkin, erityisesti rahoitussyistä, epävakaa pohjalla. On vaara, että kulttuuripolitiikan vahvistamisen tavoitteen ja reaalisen kehityksen välille syntyy railo, jopa kuilu, jota on vaikea ylittää. Se on vältettävä. Sivistynyt, kehittyvä yhteiskunta ei voi olla panostamatta kulttuuriin - on kulttuurin aika myös tässä mielessä.

Joskus tuntuu, että kulttuurin toimiala joutuu taistelemaan resursseistaan ja perustelemaan tarpeitaan kohtuuttoman paljon. Työ kulttuurin puolesta onkin usein perustelutyötä: kulttuurin merkityksen kertomista ja viestimistä eteenpäin. Myös tämä julkaisu tuo asiantuntija-artikkeleissaan esiin sitä, millä eri tavoilla kulttuuri on merkityksellinen ihmisille ja yhteiskunnalle. Julkaisu on osa laajempaa kulttuuripolitiikan yhteiskunnalliset perustelut -projektia, jossa tuotetaan ja hyödynnetään tieteellistä asiantuntemusta ja tutkimustyötä.

Kirjoittajien haastavana tehtävänä on ollut tuoda esiin hyvin tiiviisti oma näkökulmansa kulttuurin merkitykseen ja siten koko yhteiskunnan kehittymiseen. Tämä julkaisu on tarkoitettu ensisijaisesti muille kuin kulttuuripolitiikan kentillä toimiville - teille, jotka muutoin vaikuttajina, päättäjinä ja asiantuntijoina vaikutatte yhteiskunnan kehittymiseen.

*Kaarina Dromberg*  
kulttuuriministeri

## KULTTUURI JA YHTEISKUNTA

*On muistettava, että elämme digitaalisen alkuräjähdyksen ensimmäistä sekuntia. Tiedämme tulevaisuudesta nanotekniikoinen vähemmän kuin koskaan.*



# KULTTUURIN ETSIKKOAIKA

*Jukka Liedes*

Ruotsalaiset ristivät yhdeksän vuotta sitten kansallisen tietoyhteiskunta-strategiansa runollisesti “Vingar åt människans förmåga”. Japanilaiset tutkivat jo monta vuotta aiemmin teknologiaohjelmassaan “ihmisen mahdollisuuksien rajoja”.

Maailmassa on tapahtumassa muutos, jota sanotaan jopa kolmanneksi teolliseksi vallankumoukseksi. Kehityksen moottorina on teknologinen kehitys, tieto- ja viestintätekniikan yhdentyminen, konvergenssi. Tietoyhteiskuntakehitys muuttaa laajasti koko yhteiskuntaa, elinkeinoelämän ja teollisuuden rakenteita, koulutuksen ja tutkimuksen edellytyksiä, ihmisten toimintaympäristöä sekä työssä että vapaa-aikana.

## UHKIA JA MAHDOLLISUUKSIA

Mitä kulttuurille tapahtuu tässä murroksessa? Painottuvatko kehityksessä uhat vai mahdollisuudet? Digitalisoituvan kulttuurin uhkiin kuuluu ilman muuta digitaalinen kuilu. Mitään kulttuuripolitiikan osa-aluetta ei voida pitkiin aikoihin rakentaa sille olettamukselle, että kaikilla tai edes lähes kaikilla suomalaisilla olisi samat mahdollisuudet tai halu hyödyntää tietotekniikkaa ja tietoverkkoja.

Uhkana saattaa olla myös henkinen köyhtyminen, kulttuurittomuus, sisältöjen ja palvelujen tarjonnan samankaltaistuminen. Ennen niin lukeva kansakunta (Pisa!) vajooa Pelilandiaksi! Vai pitäisikö meidän luottaa siihen, että kulttuuri ja kieli ovat vahvin ihmisen luoma rakennelma, kaikkia käten töitä ja poliittisia rakennelmia vahvempi, ja että olemme kulttuurisia selviytyjiä ja menestyjiä.

Olisivatko tietoyhteiskunnassa mahdollisuudet myös kulttuurille merkittävämmät kuin uhat? Tietoyhteiskunta tarjoaa luoville yksilöille uusia välineitä ja ilmaisu-keinoja, uusia tapoja löytää yleisö ja saada teoksensa laajan yleisön tietoisuuteen. Se tarjoaa kulttuurin tuotantoyrityksille uusia toimintatapoja, liiketoimintamalleja, jakeluteitä.

Tietoyhteiskunnan rakenteet tarjoavat ennennäkemättömät mahdollisuudet tiedon ja kulttuurisisältöjen tasa-arvoiseen ja ajasta ja paikasta riippumattomaan saatavuuteen. Tämä estää syrjäytymistä ja vahvistaa demokratiaa. Jack Lang, Ranskan kulttuuriministeri 1980-luvulla, kommentoi tätä tulevaisuutta, “c’est démocratique, poétiquement démocratique!”

## ALKURÄJÄHDYKSEN ENSIMMÄINEN SEKUNTI

Täyttä hyötyä näistä mahdollisuuksista ei kuitenkaan voi saada ilman saatavuutta koskevia yhteiskuntasopimuksia eikä tiedon ja kulttuurin infrastruktuuria rakentamatta. On muistettava, että elämme digitaalisen alkuräjähdyksen ensimmäistä sekuntia. Tiedämme tulevaisuudesta nanotekniikoihin vähemmän kuin koskaan. Kukapa olisi vuonna 1990 voinut ennustaa, millaisen merkityksen ihmiskunnan kannalta saisi muutamassa vuodessa internetin www-arkkitehtuuri, jonka Tim Berners-Lee kehitti seuraavana vuonna, vuonna 1991, lähinnä tutkijoiden tarpeisiin.

Luova työ pysyy tietoyhteiskunnassa yhtä vaikeana ja vaativana – tai helppona – kuin analogisessa maailmassa. Sama inspiraatio, sama tuska. Mutta tietoyhteiskunta antaa välineitä, digitaalisen pensselin, digitaalisen piirustuslaudan ja kirjoituslavan, hypertekstin. Tietoyhteiskunta virtaviivaistaa tuotantoprosesseja ja oikoo logistisia polkuja.

Kasvava osa kulttuurin taloudesta konvergoituu osaksi uutta taloudellista rakennelmaa, jota on alettu kutsua myös uudeksi taloudeksi. Digitaalisessa taloudessa tai immateriaalitaloudessa sisältöjen arvo on tekijänoikeuksissa. “Intellectual property ... is the new ethereal gold”, sanoo amerikkalainen sosiologi Jeremy Rifkin kirjassaan “The Age of Access”, jossa hän tutkii käynnissä olevia yhteiskunnan ja talouden muutoksia. Sähköisessä kaupassa sisältöjen myynti on käyttö-oikeuksien myyntiä.

## EURO INFRASTRUKTUURIIN, KAKSI SISÄLTÖÖN

Tietoyhteiskunta ei muuta kulttuuripolitiikan peruslähtökohtia mitenkään. Kulttuuripolitiikan pysyviin arvoihin kuuluvat kulttuurinen moninaisuus – diversiteetti, moniarvoisuus, luovuus, identiteetti, osallistuminen, yhteisöllisyys ja yksilöllisyys, laatu, saatavuus ja saavutettavuus. Nämä eivät kuitenkaan välttämättä toteudu itsestään edes tietoyhteiskunnassa. Talouden ja teknologian kovat lait ovat kulttuurista puhtaat.

Tuntematon tulevaisuus on mahdollisuuksien meri. Kulttuuripolitiikan tehtävänä on takoa nämä mahdollisuudet esiin, kaapata ne, valjastaa ne. Suomi on tietoyhteiskunnan kehittämisessä ja valtioiden välisessä kilpailussa etulinjassa. Vahvuksiamme ovat kulttuurinen omaperäisyys, loistava infra, korkea koulutustaso, teknologian pelon puute. Kulttuuripolitiikan pitää paaluttaa digitaalisen kulttuurin uudet kentät. Sen pitää olla yhtä innovatiivista kuin kulttuuri ja sen tekijät itse. Julkisella kulttuuripanostuksella voidaan tuoda varjoon valoa, kuivuuteen sadetta, ja vahvistaa vahvuuksia.

Sisällöt ovat keskiössä. Jack Lang sanoi jo kauan sitten: frangi tekniikalle, frangi kulttuurille. Vastauksen Arkadianmäeltä 2000-luvun alussa pitäisi kuulua: euro infrastruktuuriin, kaksi sisältöön!

Sama veturi, tieto- ja viestintätekniikka, joka on sysännyt liikkeelle kulttuurin mannerlaatat, on synnyttänyt globalisaation. Kansallinen kulttuuripolitiikka ei tunnista riittävästi globalisaation mahdollisuuksia ja uhkia. On syntynyt tilaus uudelle kansainväliselle kulttuuripolitiikalle, joka vahvistaa valtioiden oikeuden omaan kansaan, omaan kieleen ja omaan alueeseen kohdistuvaan kulttuurin elinvoiman ylläpitämiseen.

Ja vielä. Luovuudella on jo siivet eikä kulttuurin mahdollisuuksilla ole rajoja.

*Kirjoittaja on viestintäkulttuuriyksikön johtaja kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolla opetusministeriössä.*



# EUROOPPALAINEN SUOMI

*Päivi Setälä*

Olen ranskalaisen historioitsija Braudelin kanssa samaa mieltä: “Ei ole kuin yksi vakuuttava tapa ylistää Eurooppaa: puhua sen kulttuurista ja sivilisaatiosta. Eurooppalaisuutta on se, että meistä eurooppalaisista on nautinto avata kirja ja kuunnella musiikkia.”

Paikka, historia ja identiteetti ovat nykyisin keskeisiä. Me eurooppalaiset olemme identifioituneet aina kulttuuriimme ja historiaamme. Minun visiossani “äidinkieli voittaa isänmaan”, jolla ymmärrän sitä, että tulevaisuudessa kulttuuri on identiteetin perusta yhdentyvässä maailmassa eikä niinkään isänmaa, valtio. Tämän opin Italiassa, kun siellä kysyttiin, kuka on Suomen Dante? Sen jälkeen vasta Suomi oli saatettavissa henkisellet maailmankartalle.

Eurooppalaisen yhteiskunnan erityinen piirre on ollut se, että mikään yhteiskunnan osa-alue ei saa hegemoniaa toisen ylitse. Euroopan perusinstituutiot valtio, tiede, uskonto, etiikka ja taide ovat säädelleet itse itsensä ja olleet autonomisia. Ristiriitaa aiheuttaa tällä hetkellä se, että talous yrittää ottaa nyt johtoaseman. Oma aikamme on erityisen teknologiauskovainen. Itse Linus Torvalds on sanonut, että ei ole hyvä, jos on liikaa teknologiauskovaisia. Varhemmin me suomalaiset olemme helpommin puhuneet sodista, järvistä ja saunasta kuin kirjoista, aatteista ja uskosta.

Maailmalla Suomi mielletään nykyään informaatioajan ja globaalistuneen verkostotalouden mallimaaksi. Sen perustana on tasa-arvo, hyvinvointijärjestelmä ja tärkeästi vahva kulttuurinen identiteetti. Meistä suomalaisista 80% kokee Suomen identiteetiksi ja kunnan, kaupungin tai maakunnan noin puolet meistä, mutta Euroopan unionin vain 20%. Kuitenkin meistä 34% tunsi itsensä eurooppalaisiksi, kun taas ruotsalaisista vain 19%. Kansallisuus perustuu siihen, mitä ihminen on, mitä hänen ei tarvitse hankkia.

## KULTTUURIA VAALITTAVA ITSEISARVOISESTI

Nykyisin välineelliset arvot ovat keskeisiä, joten kulttuuriakin puolustellaan sen kannattavuuden perusteella: sen tuomina veromarkkoina, houkuttelemina uusina

***“Kulttuuri kertoo siitä, mistä ihminen on kotoisin, hänen omimmasta olemuksestaan.”***

yriyksiinä tai korkeasti koulutettuina, kulutuskykyisinä työntekijöinä ja asukkaina tai imagotekijöillä. Tätä on kuultu 1980-luvulta lähtien, mutta ei kuitenkaan niin paljon kuin Keski-Euroopassa ja Yhdysvalloissa.

Kulttuuria ei kuitenkaan saa ymmärtää vain “taloudellisena” pääomana, vaan kulttuuripääoma on itseisarvoisesti tärkeä. – Kulttuurilla on paljon yhteiskunnallista merkitystä, joka liittyy luovuuteen, elämänlaatuun, identiteettiin ja esteettisyyteen. Kulttuuri kertoo siitä, mistä ihminen on kotoisin, hänen omimmasta olemuksestaan.

Kansallinen identiteetti tarvitsee symboleja, klassikkoja ja historiaa. Sivistys tutaan siitä, miten kansakunta suhtautuu menneisyyteensä ja sen kaikkinaisiin muistomerkkeihin. Sivistysvaltiossa jokaiselle sukupolvelle kuuluu vastuu siitä, että myös seuraavat sukupolvet ovat mukana kulttuuriperinnön jatkumossa. – Nuorison sitoutumisesta omaan kulttuuriinsa tulee siksi kantaa vastuuta. Verkkoihin on saatava älykkäitä ohjelmia suomalaisuudesta, sen klassikoista ja muistomerkeistä.

## KULTTUURI TEKEE HYVÄÄ

Kulttuuri ei ole voinut pitkään aikaan olla itseisarvoinen tai autonominen kuten Euroopassa kuuluu olla. Nykyään ei tavata puhua esteettisistä arvoista tai taidenautinnosta. Kulttuurikomiteoidenkin tehtävänä on ollut viime aikoina vakuuttaa päättäjät kulttuurin keskeisyydestä hyötynäkökohdilla. Nykykulttuurimme on osa tavarataloutta ja meistä on tullut “palvottuja” kuluttajia. Kulttuuriin tulee tarjota meille huippuelämyksiä, sen lisäksi että sillä on oltava elinkeinopoliittista merkitystä. Kulttuuri pelastaa syrjäytymiseltä ja milloin mistäkin.

Jos hyötynäkökohtia kuitenkin listataan, pitää nähdä myös yksilön hyvinvointiin liittyvät vaikutukset. Helsingin kulttuurikaupunkivuoden motto oli: “Kulttuuri tekee hyvää.” Se voidaan ymmärtää sekä yhteisöllisesti että yksilöllisesti. Suomalaisen tutkimusten mukaan taidekokemuksessa on aina tunne paremmasta elämänhallinnasta. Taideaineita harrastavat lapset voivat paremmin kuin perusoppilaat. Taideaineet tukevat itsetuntoa, opettavat keskittymistä ja antavat eväitä elämänhallinnalle. Taideaineiden korkeakouluopinnot ovat ylenmäärin suosittuja eli nuorisomme uskoo taiteen parantavaan voimaan.

Naiset ovat hankkineet kulttuurista pääomaa miehiä enemmän. Taide- ja kulttuuriharrastuneisuus on tärkeä lisä sosiaalisen pääoman ohella eliniän kasvaessa. Tämän naiset ovat ymmärtäneet.

Vihdoinkin on todistettu myös se, että kulttuuri luo terveyttä. Ruotsissa on lääketieteessä – eikä siis sosiologiassa – tutkittu, että kulttuurikokemukset ovat

terveellisiä. Eniten terveyttä suojasivat museokäynnit. Seuraavina tulivat konsertit, elokuvat ja käynnit taidenäyttelyissä. Kulttuuri auttoi sekä psyykkisissä että sydän- ja verenkiertoelinten sairauksissa. Tutkimuksen mukaan penkkiurheilu ei ole terveellistä, sillä se tarjoaa “vain” elämyksiä. – Mikä enää estää kulttuurin arvonnousun? Eikö vihdoinkin ole myös kulttuurin varoja oleellisesti lisättävä?

## KULTTUURIPITOINEN TULEVAISUUS

Missään nimessä kulttuuria ei saa puolustaa vain hyötynäkökohdilla. Kulttuurilla on suuri merkitys henkisen pääoman, luovuuden, elämänhallinnan lisääntymisen ja luottamuksen rakentamisessa, mikä tulee ottaa huomioon suomalaista yhteiskuntaa kehitettäessä. Eliniän kasvu tuo mukanaan laajentuvan kulttuurikysynnän, mikä vaikuttaa kulttuurielämämme tulevaisuuteen. Ikääntyneet naiset ovat meillä kulttuurin suurkuluttajia.

Useimmat kulttuurihyödykkeet kuten teatterit, konsertit, kirjat myydään edelleen paikallisesti ja kielellisesti kohdennettuina. Tässä mielessä kulttuurin ostaminen ja harrastaminen internetissä ei välttämättä johda kulttuurin yhdenmukaistumiseen ja globaalin kulttuurin ylivaltaan. Internet taiten käytettynä voi myös auttaa paikallisia kulttuureja pitämään yllä omaa elinvoimaansa. Kulttuurien kohdatessa yllätyksellisyys lisääntyy.

Kulttuuri on ihmisen perusoikeus. Siksi erilliset kulttuuriuutiset saavat aikaan sen, että vain harvat vanhurskaat katsovat niitä eivätkä useat syntiset, mikä olisi tarkoitus. Italiassa pääuutinen oli viikon ajan Marcello Mastroiannin kuolema tai Kleopatran patsaan löytäminen.

Ennen kaikkea tarvitsemme tulevaisuudessa vahvaa humanistista kulttuuria, joka perustuu itsekriittisyyteen, monimuotoisuuteen ja ihmisarvon kunnioitukseen. Sitä ei saa ohjata välineellinen hyöty. Nyt tarvitsemme kulttuuria kansalaisoikeutena, poliittisena tavoitteena. Kulttuuri on myös kannettava kotimaa. Haluan korostaa, että itseymmärryksemme löytyy nimenomaan kulttuurista – niin eurooppalaisesta musiikista kuin suomalaisesta kirjallisuudesta. Kansallisessa kulttuurissamme on vain ripaus omaa – kulttuuri ei tunne rajoja vaan vain juuria.

*Kirjoittaja on professori ja Helsingin yliopiston kulttuuriasiamies.  
Hän oli Suomen Rooman-instituutin johtaja 1994-97.*



*“Suomen synty itseään tiedostavaksi kansakunnaksi ja kypsyminen itsenäiseksi valtioksi ei yksinkertaisesti olisi onnistunut ilman uskoa suomalaisen kulttuurin elinvoimaisuuteen ja omaleimaisuuteen.”*

# MITÄ TARVITAAN KANSAKUNNAN MENESTYKSEEN?

*Henrik Meinander*

Mitä oikein tarkoitetaan käsitteellä kulttuuri? Sanan varsinainen merkityshän on viljelmä, eli määrätietoista ja järjestelmällistä pyrkimystä tuottaa ja jalostaa jotain, joka on tärkeää omalle yhteisölle. Mielestäni tämä merkitys on mitä suurimmassa määrin edelleen ajankohtainen ja osuva. On totta, että kulttuuri-käsite sai vähitellen paljon suppeamman merkityksen arkikielessä, kun sitä alettiin ymmärtää lähinnä ylempien yhteiskuntaluokkien taiteellisten ja tieteellisten toimintojen ja tuotteiden ilmentymänä. Mutta viime vuosikymmeninä on tästä kapeasta määritelmästä paljolti luovuttu sekä Suomessa että muuallakin länsimaissa. On näin ollen palattu juurille ja oivallettu, ettei ole mielekästä eikä oikeudenmukaistakaan ajatella, että vain tietyt yhteiskuntapiirit tuottaisivat ja jalostaisivat yhteisölle jotain arvokasta.

## ITSENÄISYYDEN JA HYVINVOINNIN EDELLYTYS

Kaikkein laajimmin ymmärrettynä kaikki inhimillinen toiminta on kulttuuria. Siksi sitä on monissa ihmistieteissä alettu käyttää melkein kaiken kattavana käsitteenä, kuten esimerkiksi kulttuuriantropologiassa tai kulttuurihistoriassa, joissa etuliite ”kulttuuri” nykyään viestittää, että tutkimuksen kohteena on kaikenlainen järjestetty toiminta, joka tähtää muuhunkin kuin pelkkään eloonjäämiseen. Tätähän me myös usein tarkoitamme kun puhumme suomalaisesta kulttuurista. Puhumme esimerkiksi kuvataide- tai makkarakulttuurista, kuten myös urheilu- tai musiikkikulttuurista sekä elämyksenä että toimintana.

Tästä ei kuitenkaan seuraa, että kulttuurimme laatu ja ominaisuudet olisivat vailla merkitystä yhteiskunnallemme. Päinvastoin Suomen historia on mitä mainioin esimerkki siitä, miten ratkaiseva merkitys niin kansallisen kuin paikallisten kulttuureiden ominaispiirteillä on ollut yhteiskunnalliselle kehitykselle. Toisin sanoen, Suomen synty itseään tiedostavaksi kansakunnaksi ja kypsyminen itsenä-

seksi valtioksi ei yksinkertaisesti olisi onnistunut ilman uskoa suomalaisen kulttuurin elinvoimaisuuteen ja omaleimaisuuteen. Yksi tärkeimpiä omaleimaisia asioita meille on tietenkin suomenkieleemme, jonka nousu maamme johtavaksi sivistyskieleksi 1800-luvulla oli edellytys sille, että Suomi suurista uhkista ja rakenne-muutoksista huolimatta kehittyi 1900-luvun aikana hyvin toimivaksi, kansalaisten-sa aidosti arvostamaksi hyvinvointivaltioksi, jolla on varaa arvostaa myös maan vähemmistökieliä ja -kulttuureja.

Suomen kielen muodonmuutos rahvaan eri murteista kansakunnan yhteiseksi kieleksi ei olisi onnistunut ilman suuria taloudellisia panostuksia ja tietoisia yhteis-kunnallisia valintoja. Samaa voi sanoa kaikista muistakin yhteiskuntaamme ylläpitävästä rakenteista, joiden tehtävänä on kehittää, sivistää ja tukea meitä vas-tuullisesti toimivina ihmisinä, kansalaisina ja kulttuurisi-na olentoina. Niiden synty ja olemassaolo eivät ole mitään sattuman sanelemia juttuja. Eikä niiden vaikutukset meidän jokapäiväiseen elämään ole mitenkään toisarvoisia, vaikka joku näin saattaisi ajatella. Riittää kun vertaa Suomea johonkin toiseen lähellä tai kaukana olevaan yhteiskuntaan, jossa ei jostain syystä ole ollut taloudellisia mahdollisuuksia tai poliittista valmiutta sijoittaa tarpeeksi valtion pääomaa ja muita yhteisiä resursseja kansalaisia palveleviin ja sivistäviin kulttuuri-muotoihin. Moniko suomalainen muuttaisi vapaaehtoisesti asumaan sellaiseen yhteiskuntaan pysyvästi?

## OMA KULTTUURI EDELLEEN LÄHTÖKOHTA

Mielestäni pitkäjänteisen sivistysvaltion ominaisuuksiin kuuluu, ettei turhanpäiten kinastella yhteistä elämänlaatua ja kansalaisyhteiskuntaa ylläpitävien ja parantavien kulttuuritoimintojen taloudellisista kustannuksista. Tällä en tarkoita sitä, että pitäisi panostaa kulttuuriin kustannuksista piittaamatta. Pikemminkin asia voitaisiin ilmaista siten, että myönnetään yhteistä hyvää tuottavan ja elämän-laatua parantavan puutarhan ylläpidon vaativan paljon työtä ja vaivaa. Työn tehokkuutta ja tuottavuutta on tietenkin alituisesti pyrittävä parantamaan eri tavoin, mutta tästä ei saisi seurata, että rationalisoinnista vapautuvat resurssit siirretään muualle. Sillä muuten kulttuuripääomamme köyhtyy ja siten myös hyvät lähtökohtamme selvitä maailmalla.

Yhä nopeammin integroituvassa maailmassa kuvitellaan helposti, ettei oman yhteiskunnan rakenteet ja arvot enää muokkaa yksilöä samalla tavalla kuin ennen. Surffailemme netissä valtio- ja kulttuurirajoista riippumatta, soittelemme ja lähe-tämme tekstiviestejä ympäri maapallon, luomme koko ajan lisää digitaalisia virtuaalimaailmoja. Mutta kuten maailman johtava tietoyhteiskuntatutkija Manuels Castells on painottanut, kykymme käyttää näitä verkostoja

innovatiivisesti ja elämänlaatua parantavasti on keskeisellä tavalla sidoksissa siihen, miten olemme oppineet suhtautumaan paikalliseen todellisuuteemme, eli mitä asioita olemme oppineet arvostamaan yhteiskunnassamme ja sosiaalisessa elämässämme. Vertaillen Suomea muihin johtaviin tietoyhteiskuntiin Castells osoittaa, että keskeisin syy maamme merkittäviin tuloksiin ja sovelluksiin tällä alalla on löydettävissä yhteiskuntamme syvärakenteissa, eli kulttuurissa. Toisin sanoen, Suomen vahva panostus kattavaan ja tasa-arvoiseen koulutus-järjestelmään, tutkimukseen, taiteeseen ja vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan on tuottanut melkeinpä ällistyttävän hyviä tuloksia.

Jokainen yhteiskunta on ainutlaatuinen yhdistelmä historiaa ja nykypäivää. Suomen erityisenä vahvuutena viimeiset 150 vuotta on ollut kyky soveltaa uutta teknologiaa yhteiskuntaan siten, että elintasomme on noussut vähintään samalle tasolle kuin mantereemme vanhoissa sivistysvaltioissa. Tämä sovellus on ollut vahvassa sidoksissa kulttuurimme, tapamme hahmottaa ja järjestää yhteiskuntaa. Kysymys kuuluu, kannattaako sellaisesta kulttuurista luopua?

*Kirjoittaja on historian professori Helsingin yliopistossa. Hän on julkaissut lukuisia tutkimuksia, mm. kirjan Tasavallan tiellä: Suomi Kansalaisodasta 2000-luvulle (Schildts: Espoo 1999) sekä artikkeleita ja kritiikkejä kotimaaisissa ja kansainvälisissä julkaisuissa.*

# MUUTTUVA KULTTUURINEN IDENTITEETTIMME

## *Ritva Siikala*

On merkillistä, että taiteen merkitys kansakuntamme synnyinprosessissa on jopa ylpeyden aihe, mutta kulttuurin arvo tänä jääkylmän teknisenä aikana unohtuu yhä uudelleen. Mikseivät päättäjät lue Kalevalaa ja tutustu Väinämöiseen? Sankariin ja johtajaan, joka kriisin syntyessä otti kanteleen polvelleen ja lauloi.

Suomi on syntynyt kulttuurin voimalla, ja kulttuuri pitää sen koossa. Ilman voimakasta kulttuurista identiteettiä katoamme tunnistamattomina hiukkasina maailman teknologiseen avaruuteen.

## SYVÄ MURROS KÄYNNISSÄ

Kulttuuri-identiteetin merkitys on erityisen suuri nyt kun maailma, Eurooppa, Suomi elävät kiihkeää muutoksen kautta. Pohjimmiltaan on kysymys syvästä muutoksesta: käsitys siitä, kuka ja mikä ihminen on, on järkkynyt. Ihminen ei enää olekaan yhtä kuin valkoinen kristitty keski-ikäinen mies. Naiset ovat väittäneet olevansa ihmisiä, ja aasialaiset ja afrikkalaiset ja... Kansat vaeltavat ja haluavat katsoa toisiaan silmiin, samalta korkeudelta.

Suomeenkin on viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana tullut melkein 90 000 uutta ulkomaalaista niin, että heitä asuu täällä yli 150:sta maasta, maailman kaikista maanosista. 1990-luvulla muuttajien määrä nelinkertaistui. Vaikka Suomi on kylmä, vaikka kieli on vaikea ja vaikka väestön mentaliteetti tyly. Kansainvaellusten myllerryksessä ihmiset eivät pääse valitsemaan, minne päätyvät. Mutta suurin osa heistä, jotka ovat tulleet, ovat täällä jäädäkseen.

Siksi onkin turha puhua näistä ihmisistä muukalaisina, ulkomaalaisina, vierasmaalaisina, pakolaisina tai maahanmuuttajina. On turha alati viitata menneisyyteen. He ovat täällä elääkseen, tehdäkseen työtä ja kasvattaakseen lapsiaan, niinpä he ovat suomalaisia. Kutsun heitä kernaasti uussuomalaisiksi, vastakohtana meille pitempään täällä eläneille kantasuomalaisille.

”Puhdasta” suomalaisuutta ei tietenkään ole koskaan ollut olemassakaan; käsite syntyi 20-luvun poliittisiin tarpeisiin ja jäi sitkeästi eloon. Suomalaisuus on vanhastaan kerroksellista: saamelaiset, romanit, juutalaiset, tataarit, hämäläiset, savolaiset, venäläiset, norjalaiset, saksalaiset, skotit, suomenruotsalaiset ja ketkä kaikki ovat asuttaneet tätä maata ja olleet muovaamassa suomalaista kulttuuri-identiteettiä vuosikymmeniä, vuosisatoja. Saamelaisia ja romaneja on tosin sinnikkäästi yritetty pitää suomalaisuuden ulkopuolella. On kuvaavaa, että suomen kielen pahin haukkumasana oli pitkään ”mustalainen”. Vasta viime vuosina se on väistynyt uuden herjatermin ”somali” tieltä.

## KOHTI KOLMATTAA TILAA

Nykyiset uussuomalaiset erottuvat kantaväestöstä jo ulkonäkönsä ja pukeutumisensa perusteella herkemmin kuin 1900-luvun alkupuolella tänne muuttaneet. Erilaisuus herättää pelkoa. Yhtäkkiä entisten siirtomaiden asukkaat asuvatkin naapurikorttelissa, odottamatta kristinuskon ja islamin raja kulkee keskellä lähiöitämme.

Pelko on syvästi inhimillistä, mutta se, miten pelkoon reagoidaan, kertoo yhteiskunnan ja yksilön sivistyksen tason. Suomessa yhteiskuntarauha voidaan vielä säilyttää, mutta se edellyttää, että monikulttuurisia kysymyksiä käsitellään myös taiteessa. Lähellämme tikittää aikapommi. Eikä sitä aikapommia voi purkaa miljoonillakaan kännyköillä. Tarvitaan ihmisiä ja ihmisten tekoja. Tarvitaan kulttuuritekoja.

Taide on kenttä jolla erilaisuus muuttuu voimavaraksi, kenttä jolla ymmärrys syvenee. Taiteen kokeminen voimistaa empatiaa. Koska taide tulkitsee todellisuutta myös emotioiden kautta, se kykenee näyttämään elämän tilanteet oivaltavammin ja syvemmin kuin mitkään faktatiedot.

Taidetoiminnan kautta monikulttuurinen yhteiskunnallinen todellisuus muuttuu siksi, mitä se on: kulttuuriseksi rikkaudeksi, josta hyötyvät kaikki. Kun eritaustaiset taiteilijat toimivat yhdessä, heidän työnsä muuttuu löytöretkeksi kohti ”kolmatta tilaa”, jota kukaan ei aikaisemmin tuntenut, joka ei ole sinun, ei minun, vaan meidän yhteinen. Se on uuden suomalaisen identiteetin kotikenttä.

Suomen kulttuurinen moninaisuus on nostettava osaksi valtavirtakulttuuria. Uussuomalaiden taidetta ei saa jättää erillisiksi eksoottisiksi leimahduksiksi näyteikkunoihin. Siellä se voi sammua. Monikulttuurisuus on nostettava luonnolliseksi ja arvostetuksi osaksi suomalaista elämää, ja se onnistuu vain, jos kanta- ja uussuomalaisilla taiteilijoilla on mahdollisuuksia ja foorumeita tehdä korkeatasoista yhteistyötä. Meidän on irrottauduttava ajattelusta, jonka mukaan vain eurooppalaiseen kulttuuriperimään sitoutuva taide on korkeakult-



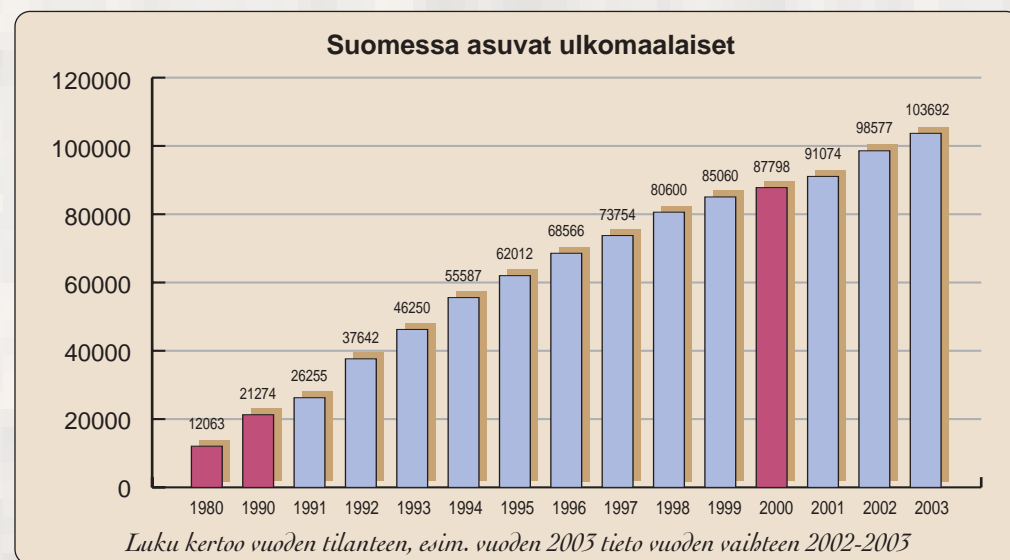
tuuria ja muista maanosista voimansa imevä taide jotain vähempiarvoista, etnistä, kansanomaista, pittoreskin primitiivistä. Meillä on niin paljon saatavaa, niin paljon opittavaa eurooppalaisuuden rajojen ulkopuolelta.

Vaikka Suomi ei osallistunut siirtomaapolitiikkaan, ovat tuon aikakauden arvostukset siivilöityneet ajattelumme. Hienovaraisesti, lähes huomaamatta. Niiden mukaan ”valkoinen” kulttuuri on meille lähtökohtaisesti arvokkaampaa. Kun rakennamme uutta suomalaista kulttuuri-identiteettiä, meidän on irrottauduttava tuosta rapistuneesta ajatusrakennelmasta. Uusi suomalainen identiteetti syntyy, kun erilaiset kulttuuriset vaikutteet kohtaavat tasaveroisin. Yhteiskunnalliset murroskaudet, kansojen sekoittumiset ovat tuottaneet eri puolilla maailmaa huikeita ajatuksia, suurta taidetta. Me voimme saada niitä Suomeenkin.

Meidän on rakennettava tietoisesti entistä rikkaampaa ja vivahteikkaampaa kulttuurista identiteettiämme. Jos olemme viisaita, voimme olla kehityksen kärjessä: voimme luoda korkeatasoista taidetta ja välttää repiviä ristiriitoja.

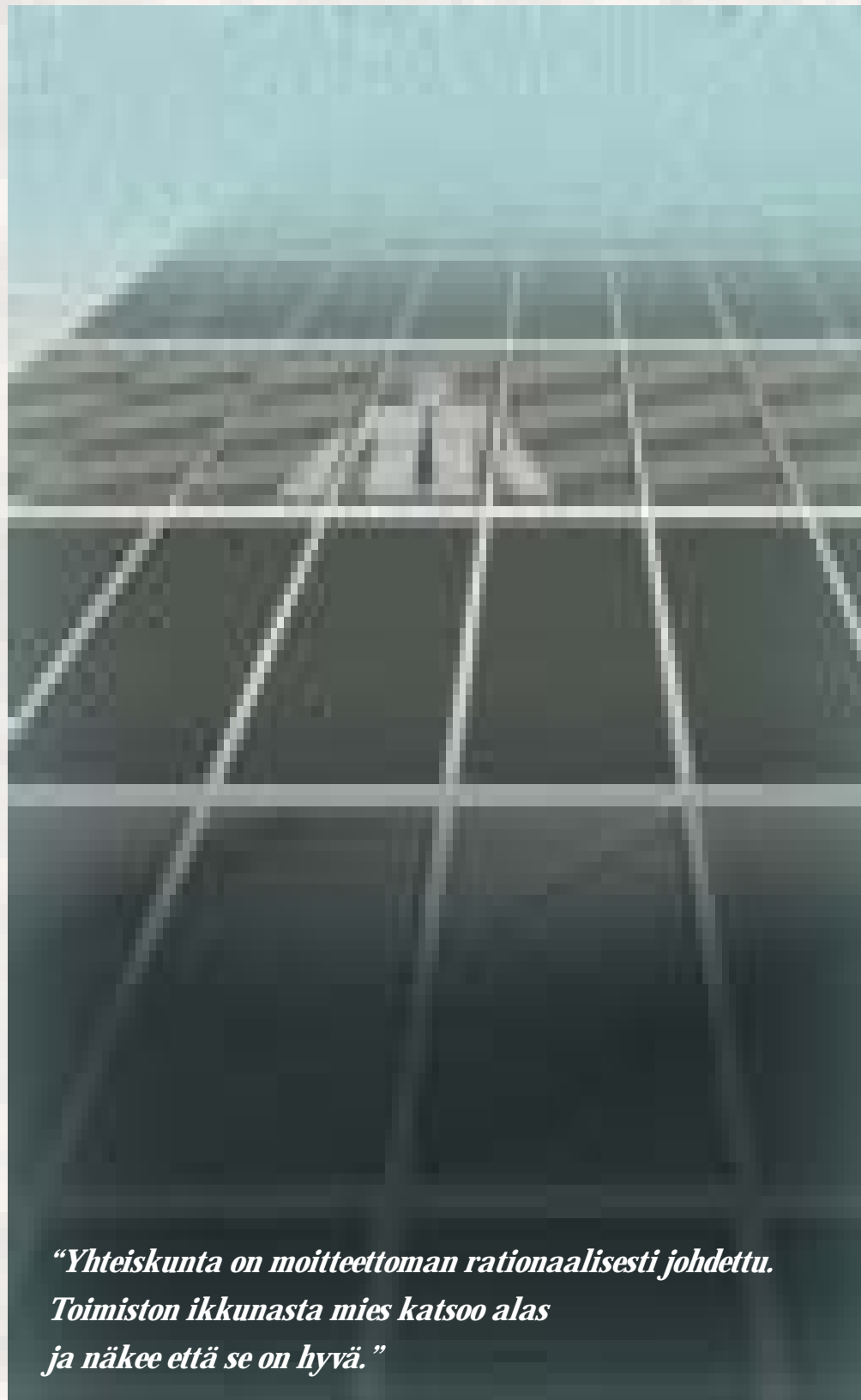
Kerätkäämme Väinämöisen kanteleet ja djembet, mandoliinit, viulut ja huilut, huuliharput ja flyygelit, ja soittakaamme niitä monivärisin sormin.

*Kirjoittaja on teatterinjohtaja ja ohjaaja. Perusti Teatterin Raivoiset Ruusut vuonna 1988. Ohjannut useissa teattereissa Suomessa ja Pohjoismaissa. Johtanut taiteen ja tieteen monikulttuurista tutkimushanketta Cassandra 2000 vuosina 1998-2000 ja johtajana Cassandra ry:ssä, joka järjestää työpajoja uus- ja kantasuomalaisille taiteilijoille sekä välittää monikulttuurista ohjelmistoa.*



*Lähde: Väestörekisterikeskus*

## KULTTUURI JA IHMINEN



*“Yhteiskunta on moitteettoman rationaalisesti johdettu.  
Toimiston ikkunasta mies katsoo alas  
ja näkee että se on hyvä.”*

# TAHRA IKKUNASSA

## ELI TAITEELLISEN LUOVUUDEN MERKITYKSESTÄ

*Jyrki Kuiskinen*

Pyydän Teitä kuvittelemaan tavallisen toimistohuoneen ikkunan, ikkunalaudalle paperipinoja, puhelimen joka pirisee.

Katsokaa ikkunasta ulos ja tutkikaa tarkoin maisemaa. Toimisto sijaitsee niin korkealla, että siitä näkyy koko yhteiskunta: kappale ratapihaa, ohi suhahtelevia luotijunia jotka pysyvät täsmällisesti aikatauluissaan, lumeen peittyviä tavarakontteja, taivaanrannassa pari suurvoimalaa ja korkeajännitelinjoja, jotka halkovat maisemaa silmäkantamattomiin.

Nokian logo. Yhtyneiden paperitehtaiden logo. Sammon ja Instrumentariumin logot. Rakennuksien välissä taivaltaa kännykkäänsä puhuvia kiireisiä miehiä ja naisia kohti Stockmannin tavarataloa, lentokenttäbussia tai päiväkotia.

Tätä ei olisi olemassa ilman hippiliikettä, 1960-luvun avantgarde-taidetta ja höyrähtäneitä tiedemiehiä, jotka harrastivat runoutta ja musiikkia. Mitään tehokkaasti toimivaa tuotantokoneistoa ei olisi ilman vetelehtijöitä, ajattelun virheitä, luovaa mieltä. Niin on väitetty.

Oopperataloa ei kuvassa näy, kirjakauppakin sijaitsee toimistorakennuksen toisella puolella, kivijalassa. Terveyspalvelut toimivat kustannustehokkaasti, hallinnosta on vedetty aikoja sitten löysät pois, radiosta tulee sinfoniaa, jota terveet kuuntelevat kodeissaan (emmeä nyt kysy, mistä sinfonia radioon ilmestyy). Tiedon valtatie toimivat jopa tehokkaammin kuin tavalliset valtatie.

Yliopistolaitos tuottaa uutta tutkimustietoa yhteiskunnan ja liike-elämän tarpeisiin, kouluttaa väestön uuden teknologian töihin. Kouluissa ahkeroivat Euroopan luku- ja laskutaitoisimmat lapset, jotka kilpailevat laadulla, eivätkä määrällä. Yhteiskunta on moitteettoman rationaalisesti johdettu. Toimiston ikkunasta mies katsoo alas ja näkee että se on hyvä.

Hän pysähtyy tutkimaan hetkeksi kynsiään, niiden alla ei näy multaa. Häntä kalvaa epäily. Kaikki ei ole sittenkään niin hyvin kuin miltä näyttää. Näkymä on täynnä liikettä, mutta hän pohtii, mistä yhteiskunta saa liikevoimansa.

Kaikki toimii nyt, mutta toimiiko kellokoneisto vielä viidentoista vuoden päästä, kun patterit loppuvat? Hän muistaa kritiikin, jonka mukaan tehokkaasti ja



teknokraattisesti johdettu yhteiskunta ei tuota itsessään mitään uutta, se vain tuotteistaa sisällöt ja hyödyntää niitä innovaatioita, jotka ovat syntyneet talouden mekanismien tuolla puolen, kolme-neljäkymmentä vuotta aiemmin.

Puhtaaksi viljelty löysät pois -ajattelu siis tuhoaa pitkällä aikavälillä yhteiskunnan taloudellisen perustan, johtaa stagnaatioon, pysähtyneeseen yhteiskuntajärjestykseen.

Mistä innovaatiot tulevat, mies kyselee ja katsoo uudelleen ulos. Näkymän laidalla hän huomaa jotain töhnää. Hän on kuvitellut, että ikkuna on huonosti pesty, mutta tajuaa töhnän kuuluvan maisemaan. Hänen tekisi mieli raaputtaa se peukalonkynnellään pois.

Hän katselee tarkemmin tahraa ja huomaa, että siinä on pari rähjäistä makasiinirakennusta, jotka on töhritty graffitein. Makasiineilla maleksii sekalaista väkeä. Siellä tuhlailaan resursseja, laiskotellaan päivät pitkät, soitellaan outoa rytmimusiikkia, kirjoitetaan pienessä viinihuurussa kaoottisia runoja, roiskitaan värejä kankaalle ja tehdään videokameralla tutkielmaa jonkun korvasta.

Mies tietää, että itseilmaisun tarve on ihmisissä suuri. Hän muistaa pari Tilastokeskuk-sen knoppia vuodelta 1999: 11 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä kirjoitti runoja, novel-leja tai romaaneja, ikäryhmässä 15-24 vuotta jopa 27 prosenttia, päälle muut taiteen-alat. Hän tietää, että taidealat ovat suosituimpia ja kulttuurialan korkeakouluihin on vaikeinta päästä. Taiteilijoita koulutetaan työttömyyskortistoihin. Kohta sieltä taas tulee joku delegaatio todistelemaan kulttuurielämän kansantaloudellista merkitystä.

\* \* \*

On toinenkin huone. Seinät ovat kirjahyllyjen peitossa, lattioilla lojuu sokin sokin kirjakasoja. Avoimesta ovesta kantautuu John Coltranen saksofoninsoitto. Huo-neessa istuu kirjailija parta ajamatta sinisenä hohtavan näyttöruutunsa ääressä ja katsoo lumiseen, liikkumattomaan puutarhaan. Hän on saanut tehtäväkseen vakuuttaa tornitalossa istuva mies luovuuden yhteiskunnallisesta merkityksestä. Hän pitää tehtävää mahdottomana. Hän on varma, että toista miestä huolestuttaa vain yksi asia, nimittäin yhteiskunnan liikevoiman ja kilpailukyvyn katoaminen, yhteiskunnan jähmettyminen.

Kirjailijan tekisi mieli puhua ihmisten hyvinvoinnista, sivistyksen ja taiteen itseisarvoista sekä olemassaolon mielekkyydestä, joka saavutetaan taide-elämyksen avulla. Hän tajuaa, että se on turhaa. Siksi hän päättää puhua ihmisistä resurssina.

Hän kirjoittaa, että taide on työssään uupuvalle väestölle henkinen huoltoasema. Hän kirjoittaa, että taide uusintaa työvoimaa, virkistää ja parantaa työkykyä.

Tarkoittaako se samaa kuin olemassaolon mielekkyys, joka saavutetaan taide-elämyksen avulla?

Samalla kun John Coltrane juoksuttaa 40 vuotta kuolemansa jälkeen saksofonistaan alati poimuilevaa sävelkuviota, mies kirjoittaa tietokoneensa näyttö-päätteelle sanat: ”Kun puhutaan taiteen ja luovuuden yhteiskunnallisesta merki-tyksestä, korostetaan usein taiteen suoria kansantaloudellisia vaikutuksia, kuten henkistä hyvinvointia, kulttuuriteollisuuden kasvavaa osuutta bruttokansantuot-teesta tai kulttuurielämän työllistäviä vaikutuksia. Luovalla toiminnalla on kuiten-kin merkittäviä epäsuoria yhteiskunnallisia vaikutuksia.”

Levyllä John Coltrane ei lannistu miehen puisevasta tekstistä, vaan puhkuu saksofoniin, koettelee sen äänialaa ja saa siitä irti ihmeellisiä ääniä.

”Innovaatiot eivät synny tyhjästä”, mies kirjoittaa ja raapii sänkistä leukaansa. ”Ne syntyvät sellaisessa ilmapiirissä, jossa ihmiset uskaltautuvat kehittää näennäisen hyö-dyttömiä fantasioita, ajatella ”väärin”, etsiä todellisuuteen odottamattomia näkökul-mia ja astua mekanisoitujen järjestelmien ulkopuolelle. Siis luoda omia kuviaan. Kulttuuria ei pidä käsittää ylellisyystuotteeksi, vaan luovan ajattelun vapaaksi vyöhykkeeksi jota ei ohjata talouden mekanismein. Sillä vyöhykkeellä syntyy odotta-mattomia oivalluksia, jotka lisäävät kokonaisuudessaan yhteiskunnan liikevoimaa.”

John Coltrane ei ehkä tiedä mistä innovaatiot tulevat. Mutta hän soittaa kuin demoni. Basisti seuraa juoksutuksia, vuoroin vastustaa soittimensa massalla Coltranen soittoa, vuoroin myötäilee sitä. Mies kirjoittaa vielä viimeiset rivit:

”Kun ihmisten fantasiaa ruokitaan taiteella ja kulttuurilla, luodaan koko yhteiskun-taan produktiivinen ilmapiiri. Sen jäsenet pystyvät taiteen avulla tuottamaan innovaatioita ”( hän tosiaankin tuli käyttäneeksi tuota kammottavaa teknistä termiä ( ”jotka tapahtuvat kulttuurin alueen ulkopuolella. Kyse on siis siitä, että ihmisten luova asennoituminen ja ongelmaratkaisukyky kehittyy taiteen avulla, eikä vain siitä mitä taide itsessään tuottaa. Tällä tavoin voidaan ajatella, että rikas kulttuuri-ilmapiiri toimii yhteiskunnan dynamona ja lisää sen liike-energiaa koko-naisuudessaan. Kun tulevaisuuden matemaatikko tarkastelee taidemuseossa Juhana Blomstedtin maalausta, kuuntelee musiikkia tai osallistuu runo-tilaisuuteen, hänen mielessään käynnistyy seurauksiltaan hallitsematon prosessi. Se saattaa johtaa uuden teollisuudenhaaran syntyyn.”

Kirjailija lyö lauseen loppuun pisteen. Uskokoon ken tahtoo. Musiikki sen kuin jatkuu.

*Kirjoittaja on helsinkiläinen kirjailija. Hän on valtion kirjallisuustoimikunnan jäsen.*



***“Miksi ihminen ylipäänsä tulee kulttuuritilaisuuksiin?  
Mikä saa hänet toimimaan niiden järjestämiseksi,  
ylläpitämään omalta osaltaan perinnettä?”***

# IHMISET KANNATTELEVAT KULTTUURIA

*Eero Ojanen*

Suomen vanhin edelleen vietettävä vuosittainen paikallinen kulttuuritapahtuma lieenee Valkeakosken (ent. Sääksmäkeä) Ritvalan kylän helkajuhla, jota vietetään vuosittain helluntaina. Suomalaisessa perinteentutkimuksessa hyvinkin tunnettu juhlakulkue nuorten tyttöjen laulamine helkavirsineen henkii keskiaikaista perinnettä, mutta vanhassa rautakautisessa kylässä on vietetty keväisiä juhlia jo ennen kristinuskon tuloa. Juhlan alkuperä voi hyvin mennä jonnekin 2000 vuoden taakse, kuten sen järjestäjät puolileikillään toteavat. Nykyisessä muodossaan, tietoisien kotiseutuhengen leimaamana, tilaisuus on 1900-luvun luomus. Kaiken elävän kulttuurin tavoin Ritvalan helkajuhla on muuttanut muotojaan aikojen myötä, mutta sen merkitys ja sanoma ei ole muutos vaan ikaikaisuus.

Miksi tällainen paikallinen perinne säilyy? Miksi jotkut kokevat sen jatkuvasti omakseen ja vaalimisen arvoiseksi, miksi se on tarpeen säilyttää?

Yksi vastaus on, että perinne on arvokasta sinänsä ja sitä on hyvä kunnioittaa. Perinne koetaan velvoitteena, tuntuu epämääräisesti siltä, että ”täytyy” olla mukana. Tämä on kaunis ja tarpeellinen ajatus. Voimme silti mennä pitemmälle ja ajatella, että jospa perinne ei olekaan vain satunnainen ja ulkoinen tapa, vaan jotain enemmän, aidosti totta.

## OSALLINEN ITSEÄ SUUREMMASSA

Länsimaisessa kulttuurissa on usein tapana jakaa todellisuus ja siihen kuuluvat asiat kahteen osaan, ulkopuolellemme vallitsevaan maailmaan ja omaan sisäiseen maailmaamme. Ulkopuolisessa maailmassa on objektiivinen todellisuus, josta meillä voi olla varmaa tietoa ja siten totuutta. Sisäinen maailma on subjektiivinen, se on arvelua, luuloa ja mielipidettä. Se ei ole samassa mielessä tosi kuin ulkoinen maailma.

Jotta voisimme ymmärtää kulttuuriperinnön säilyttämisen, meidän täytyy löytää kolmas todellisuuden alue. Puhtaasti objektiivis-ulkoisen ja subjektiivis-sisäisen lisäksi on taso, joka on molempia yhtä aikaa, toistensa synnyttäminä ja edellyttäminä. Se on objektiivisesti totta, mutta nimenomaan sen kautta, että se on myös subjektiivista. Tällaista totuutta ei saavuteta niin, että kaikki ”henkilökohtainen mielipide” siivotaan pois, vaan sen saavuttaminen päinvastoin edellyttää henkilökohtaista oivallusta, valintaa ja sitoutumista. Mutta tämä ei tarkoita mitä tahansa henkilökoh- taista oikkua, vaan halua tunnustautua ja sitoutua juuri siihen todellisuuteen, joka tämän sitoutumisen kautta syntyy. Juuri kulttuuri on tätä kolmatta todellisuutta, jonka kaikkein täsmällisin ja käyttökelpoisin nimitys on varmasti henki. Kulttuuri on ihmisten tekoa, mutta tämä väite on kaikkea muuta kuin tyhjentävä. Kulttuuri on olemassa ihmisen kautta, mutta se ei ole nyt elävien ihmisten mielivaltaista valintaa ja luomista. Kolmas todellisuus on olemassa ennen minua ja minusta riippumatta.

Miksi ihminen ylipäänsä tulee kulttuuritilaisuuksiin? Mikä saa hänet toimimaan niiden järjestämiseksi, ylläpitämään omalta osaltaan perinnettä? Monen kohdalla kysymys on sellaisesta kokemuksesta, että pienessä asiassa, jossa olen mukana, on samalla kysymys jostain vähän suuremmasta. Tällainen ihminen ei valitse mitä tahansa, hän valitsee omakohtaisesti kulttuurin ja asettuu siihen asumaan, sitoutuu siihen. Näin ’jokin suurempi’ ei ole jotain epämääräistä toiminnan taustaa, vaan toiminta ja siinä mukana oleminen suorastaan kannattelee tuota isompaa.

Luulen, että juuri tämä sitoutuminen itseään suurempaan, kulttuuriin, antaa ihmiselle myös sen voiman, jolla hän jaksaa jatkaa sinänsä pieneltä ja vähäpätöiseltä tuntuvaa toimintaansa. Osallistuessaan kulttuuriin ihminen on osallinen jossain suuremmassa.

## MERKITYKSELLISIÄ TEKOJA

Helkajuhlat ovat alkujaan liittyneet maan kasvun turvaamiseen. Kylvöjen jälkeen vietettävien rituaalien tarkoitus oli taata suotuisa sato ja siten koko yhteisön elämän jatkuminen. Kysymys oli kylän perustoimintojen ja toimeentulon kannalta äärimmäisen tärkeästä ja keskeisestä asiasta, ei pelkästä ”kulttuurista” sanan nykyisessä suppeassa merkityksessä. Kysymys oli kylän koko elämästä, sen ajalli- sesta rytmistä, ja kylän kokonaisuuden lujittamisesta suhteessa ulkopuoliseen maailmaan, etenkin luontoon. Siis kulttuurista laajassa merkityksessä.

Juhla oli siten hyvin rationaalinen, ihmisen elämää ja luontosuhdetta palvelevaa toimitus. Se oli sekä luonnon että ihmisen oman hedelmällisyyden ja jatkuvuuden turvaamista. Samalla tuo kaikki tapahtui tarkoin määrättyjen rajojen puitteissa. Kyse ei ollut luonnon jatkuvasta, yhä lisääntyvästä ja täydellisemmästä

valloittamisesta, vaan ihmisen paikan ottamisesta yhtenä luonnon osapuolena. Vanhaan juhlaperinteeseen liittyi uskomus, jonka mukaan viljan kasvu kylän pelloilla lakkaa, jos ”helkaa ei huudeta” eli juhlaa vietetä. Juhlamenot olivat siis uskomuksen mukaan viljan kasvun ja elämän jatkuvuuden suorastaan välttämätön ehto.

Tämä on nykyihmisen mielestä kummallinen uskomus, mutta juuri se on otettava äärimmäisen vakavasti, jos haluamme ymmärtää, miksi kulttuuri on olemassa ja miksi se on ihmisille merkittävä. Ritvalalaisten ajatus on vähemmän naiivi kuin järkevästä nykyihmisestä ensin näyttää. Sen mukaanhan ihminen on itse vastuussa olemisestaan luonnossa ja jos ihminen aikoo menestyä, hänen on toimittava tietty- jen pelisääntöjen mukaan. Peltojen kasvun turvaaminen ei ole vain joillain mekaa- nisilla tai biologisilla keinoilla tuotettava tapahtuma, vaan ihmisen harjoittama viljelys vaatii ihmisen kokonaista mukanaoloa, vastuuta ja sitoutumista myös henkisesti. Kulttuuri on kokonaisuus, laaja ja suppea merkitys ovat totta nimen- omaan yhtäaikaan. Kulttuuri laajassa merkityksessä, taloutena, vaatii ehdottomasti kulttuuria suppeassa merkityksessä. Ilman ihmishengen mukanaoloa ihminen ei kättensä töillä saa elantoaan hankituksi.

Kulttuurin tekeminen, luominen ja siinä onnistuminen vaatii ensi sijassa kovien tosiasioiden tunnustamista. Meille, jotka nyt eri tavoin toimimme kulttuurin parissa, kovimpia haasteita on sen tosiasian tunnustaminen, että vanhat ritvalalaiset olivatkin täysin oikeassa.

Nykymaailmassa toiset hallitsevat maailmaa kilpailemalla ja alistamalla muita, toiset jäävät syrjästäkatsojiksi. Ritvalan perinnettä katsoessaan ulkopuolinen voi oivaltaa, mikä tässä asiassa on kolmas vaihtoehto. Se on osallisuus, mukanaolo jossain itseä suuremmassa. Sitä ei voi hallita, ja siksi siitä ei myöskään tarvitse syrjäytyä. ”Jumala on joukoss” hoilotettiin ennen tyttöjen helkakulkueessa.

Tällaisen osallisuuden idean kautta voi hahmottaa myös paikallisen ja laajemman kulttuurin merkitystä. Ei siinäkään ole vastakohtaa, sillä paikallinen ei ole vain paikallista. Ajatus siitä, että maailman ylläpitäminen vaatii ihmiseltä tiettyjä pieniä ja paikallisia, mutta tarkoin harkittuja ja merkityksellisiä tekoja, on maailman eri kulttuureissa yleinen. Ritvalan helka, pieni paikallinen tapahtuma, on yksi osa ketjua, jossa pieni ihminen on osaltaan kannatellut koko maailmaa, kulttuuria, kautta aikojen. Ei ole mitään syytä uskoa, etteikö jossain maailmassa edelleenkin, kaiken aikaa tehdä samoin.

*Kirjoittaja on vapaa filosofi ja kirjailija, joka on julkaissut mm. kirjat Hyvyyden yhteiskunta (Kirjapaja 1999), Hyvyyden maailma (Kirjapaja 2000) ja Kymmenen vuositubatta (yhdeksi Olli Jalosen kanssa, Atena Kustannus Oy 1999).*



*“Omakohhtaisen kokemuksen ja tekemisen väheksymisestä ja jossain muualla tuotetun tiedon ja puheen korostamisesta ‘tietona’ näyttää tulevan yhä tärkeämpi tekijä.”*

# MERKITYKSELLISTÄ ELÄMÄÄ

*Inkeri Sava*

”Taide on henkistä ilmaa, josta elämme, jonka runollisuus ja kulttuurinen energia tekevät elämän ja maailman merkitykselliseksi”. Näin kannusti Taideteollisen korkeakoulun rehtori Yrjö Sotamaa kuulijoita korkeakoulun uusien professoreiden virkaanastujaistilaisuudessa vuoden 2003 alussa. Samaa kannustamista tarvittaisiin kaikkialla yhteiskunnassa, ei vähiten yleissivistävässä koulutuksessa, jossa pitäisi hyödyntää taidekasvatuksen mahdollisuuksia lasten ja nuorten todellisuuskuvan jäsentäjänä ja merkityksellistäjänä. Kuten Juhani Pallasmaa (1996, 15) kirjoittaa: ”aistien ja mielikuvituksen koulutus on välttämätöntä täysipainoisen ja ihmisarvoisen elämän mahdollistajana”.

Mutta millaisia ihmisiä yleissivistävä koulutus haluaa lapsistamme kasvattaa? Onko päämääränä kasvatettavien itsensä merkitykselliseksi kokema ja elämää kunnioittava monipuolinen sivistyminen, vai ovatko koulutusuudistukset enemmänkin kiihtyvän taloudellisen kilpailun välineitä sekä teknologiaa ja materiaa ihannoivan kulttuurin ilmentäjiä? Omakohtaisen kokemuksen ja tekemisen väheksymisestä ja jossain muualla tuotetun tiedon ja puheen korostamisesta ’tietona’ näyttää tulevan yhä tärkeämpi tekijä. Onko niin, että koulutusjärjestelmä tuottaakin todellisuudessa työvoimaa, ei ihmisiä tai kansalaisia ja yleissivistävä ”koulu alkaa muuttaa järjestystään pörssiyhtiöiden toimitusjohtajien valitusten suuntaan” (Varto 2002, 143)?

## TAIDEKASVATUKSEN RISTIRIITAINEN PAIKKA

Peruskoulun uusista suuntaviivoista eli opetussuunnitelman perusteista tehtiin vuoden 2002 lopulla päätös. Valmisteluvaiheessa mm. tuntijaosta ja taito-taideaineiden asemasta käytiin mediassa kriittistä keskustelua. Tuntijako ja oppilaan lukujärjestys ovat yhteiskunnan sivistyspyrkimysten operationalisointeja. Ne kuvastavat vallitsevan poliittisen tahdon tärkeinä pitämiä arvoja ja tuleville sukupolville välitettävää sivistystä. Valinnanmahdollisuuksia korostavassa ajattelussa oppilas voi sulkea yleissivistyksestään pois joitakin alueita ja korostaa toisia. Käytännössä lähinnä vanhemmat, opettajat tai opetushallinto suorittavat tämän ’vapaan valinnan’ lapsen puolesta. Valinta ei ole kuitenkaan näinkään vapaa. Koulutuspoliittista valtaa omaavat intressiryhmät säätelevät vapautta määrittelemällä tietyt oppisisällöt niin arvokkaiksi alueiksi, ettei niitä voi jättää pois kaikille tarkoitetusta koulutuksesta (ks. Töyssy 1996, 45-46).

Kulttuuri- ja koulutuspoliittisen päätöksenteon kenttänä taidekasvatus on ilmeisen ristiriitaista aluetta: välillä taide määritellään yksilölle tai yhteiskunnalle elintärkeäksi. Toisaalta se ajatellaan yleissivistävän koulun tärkeiden aineiden rinnalla 'hörhöaineeksi', jolle ei koulussa riitä (eikä tarvitsekaan riittää) tunteja. Taideaineiden asemaa on peruskoulun tulosta eli vuodesta 1970 lähtien perusteltu paljolti teoria-aineiden vastapainoksi tarvittavana kevennyksenä, viihteenä, terapiana, nykykielellä ilmaistuna elämysten ja ekstreemikokemusten mahdollistajana. Onko kyse siis huumeista koulutuspoliittisten ratkaisujen tuottamaan masennukseen?

## YHTEYDESSÄ MAAILMAAN

Taiteitten ja taidekasvatuksen merkitystä ihmiselle voidaan perustella monin tavoin. Totta kai taidekasvatus voidaan kytkeä suomalaisen osaamisen markkina-taloudelliseksi ja kansainvälisen kilpailukyvyyn käyttövoimaksi. Suomalainen muotoilu ja musiikki käyvät hyvin kaupaksi maailmalla. Kuluttamisen ja kansainvälistyvän kilpailun maailma kuitenkin kiihdyttää entisestä kuluttamisen tarpeita luoden lopulta malttamattomuuden ja kilpailumentaliteetin vimmaisien, väkivaltaisen kierteen. Sellaisenko arvomaailman haluamme tulevalle sukupolvelle?

Miten on suhtauduttava siihen tutkimustietoon, jota taidekasvatuksen alueelta on viime vuosina tuotettu (ks. mm. Sava 1993, 1998, 2000, 2001; Räsänen 2000; Varto 2002): Taiteitten avulla ihminen saa kokonaisvaltaista tietoa todellisuudesta. Taito- ja taideaineissa kehollisuus, aistisuus ja oma luova toiminta ovat olennaisia tietostrategian tekijöitä. Tieto syntyy omakohtaiseksi tiedoksi ja ymmärrykseksi aistimalla, luomalla musiikillisia, visuaalisia, kehollisia mielikuvia ja käsitteitä, koettelemalla omakohtaisen tekemisen – luomistyön – avulla aistittua, ajateltua, kuviteltua ja valmiiksi oletettua tietoa.

Taiteitten 'jalostava' vaikutus merkitsee esteettisen tunnesuhteen ja omien taitojen kautta itsensä altistamista ja antautumista – ei muiden 'mielipiteille' tai muiden asettamiin arvoihin – vaan omalle elämälle (Varto emt., 102). Taiteellistaidollisen asenteen ja tekemisen avulla ihminen rakentaa omaa itseyyttään ja paikkaansa maailmassa. Taitava ja esteettisellä asenteella toimiva ihminen on maailmaan yhteydessä oleva ja siihen vaikuttava ihminen.

## KOHTAAMISISSA KASVAA YMMÄRRYS

Taiteellinen toiminta on omalajisellaan tavalla ihmisten välistä vuorovaikutusta, taiteen tekijän ja kokijan kohtaamiseen perustuvaa tapahtumista. Taiteen kentässä tämä kohtaaminen näkyy usein taidekritiikin, taideteosten arvioinnin muodossa. Henkilökohtainen, tunteita ja mielikuvia koskettava kokeminen on myös eri mieltä olemista. Kasvatuksellisesti kyse on omien kokemusten ymmärretyksi tekemisestä ja pyrkimyksistä toisen tarkoitusten ymmärtämiseen. Osaltaan tähän ajatukseen

perustuu käsitys, että taiteellis-esteettinen toiminta on tekemisissä rakkauden ja empatiakyvyn kanssa (ks. Sava 1994, 2003).

Kyse on lopulta eettisestä suhteesta maailmaan. Luova koulutus ohjaa kyseenalaistamaan maailmaa ja sen tapahtumia. Se pyrkii opiskelijan minuuden rajojen avartamiseen. Yleissivistävän koulutuksen kohteena eivät niinkään ole taiteen tekemisen lainalaisuudet kuin kasvatettavan persoonallisuus sekä hänen käsityksensä itsestään ja maailmasta. (Pallasmaa emt., 13).

Kasvatuksessa usko taiteen jalostavaan vaikutukseen on mietittävä uusiksi: "Me emme enää tähtää porvarilliseen kylmyyteen kuten ne isät, jotka toivat musisoinnin ja maalauksen keinoiksi jalostaa villiä lasta, hillitä häntä taidon harjoittamisen synnyttämällä uupumuksella" (Varto emt., 108). Me tarvitsemme keinoja päästä tuosta porvarillisesta kylmyydestä, joka on vienyt tai viemässä siihen, että juuri mikään ei näytä koskettavan meitä. Samalla hartaudella millä kiinnitämme huomiomme koneisiin ja laitteisiin, tarvitsemme huomion keskittämistä ihmisen omiin keinoihin ja tapoihin toimia maailmassa ja maailma vastassaan. Jätän lukijan itseni lailla ihmettelemään, mitä kasvatusta ohjaavana ihmiskäsityksenä voikaan tarkoittaa Aki Kaurismäen ajatus (HS, Kuukausiliite 1994):

***"Elämän tarkoitus on hankkia luontoa ja ihmistä kunnioittava henkilökohtainen moraal ja sen jälkeen noudattaa sitä".***

*Kirjoittaja on taidepedagogiikan professori Taideteollisessa korkeakoulussa tutkimuskohteinaan mm. taiteellinen ja narratiivinen tutkimus sekä taiteellinen toiminta ja monikulttuurisuus sekä syrjäytyminen.*

### **Lähteet:**

- Pallasmaa, Juhani. 1996. Mielikuvituksen todellisuus ja aistillinen ajattelu. Teoksessa Piironen, Liisa ja Antero Salminen (toim.). Kuvitella vuosisata. Taidekasvatuksen juhla kirja. Taideteollinen korkeakoulu. Taidekasvatuksen osasto.
- Räsänen, Marjo. 2000. Sillanrakentajat. Kokemuksellinen taiteen ymmärtäminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A28.
- Sava, Inkeri. 1984. Mitä taide voi meille merkitä? Aikuiskasvatus 4, 1, 22-27.
- Sava, Inkeri. Taiteellinen oppimisprosessi. Teoksessa Porna, Ismo - Pirjo Väyrynen (toim.). Taiteen perusopetuksen käsikirja. Suomen Kuntaliitto. Opetushallitus.
- Sava, Inkeri. 1998. Taiteen ja tieteen kietoutuminen tutkimuksessa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.). Taide tiedon lähteenä. Jyväskylä: Atena Oy.
- Sava, Inkeri (toim.). 2000. Tutkija monikulttuurisen koulun arjessa. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A8.
- Sava, Inkeri (toim.). 2001. TAIKOMO -projektin päättyessä. Monikulttuurisuudesta matkalla minuuteen. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A6.
- Sava, Inkeri. 2003. Rakkaus ja toivo taiteen yhteiskunnallisena viestinä. Käsikirjoitus. Julkaistaan Kasvatustieteen päivien verkkojulkaisussa.
- Töyssy, Seppo. 1996. Kuvaamataito nykykoulussa. Teoksessa Piironen, Liisa ja Antero Salminen (toim.). Kuvitella vuosisata. Taidekasvatuksen juhla kirja. Taideteollinen korkeakoulu. Taidekasvatuksen osasto.
- Varto, Juha. 2002. Isien synnit. Kasvatuksen kulttuurinen ja biologinen ongelma. Tampere University Press.



*“Kulttuuria harrastetaan. Aktiivisesti ja passiivisesti.  
Määritelmistä riippumatta. Rajoista välittämättä.”*



# KULTTUURI KOHTAA IHMISEN, IHMINEN KOHTAA KULTTUURIN

*Esa Pirnes*

Ehdotuksessa valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi vuodelta 2002 taidetta ei nähdä vain kapean piirin harrastamana ja syrjässä olevana yhteiskunnallisena toimintana, vaan kaikkien elämässä vaikuttavana asiana: “Meillä kaikilla on läpi elämän kestävä suhde taiteeseen...” Seuraavassa on hahmotettu eräitä – mutta vain eräitä – niistä kohtauspisteistä, joissa ihminen kohtaa taiteen ja kulttuurin. Kohtaamiset tapahtuvat esimerkiksi näin:

## LAPSUUS

\* Itseilmaisuus on ihmisen luontainen ominaisuus. Eräiden tutkimusten mukaan äidin hyräilevä tai laulava ääni vaikuttaa myönteisesti sikiön kehitykseen. Näin itseilmaisuus yhdistää sukupolvet toisiinsa, ja sen hedelmästä voi päästä nauttimaan jo ennen syntymää.

\* Symboleissa läsnä oleva viittaa toisaalla olevaan. Ymmärrys, ihmisen mieli, kuroo kiinni niiden väliin jäävät maailmat. Niin syntyvät merkitykset. Lapset kohtaavat saduissa symbolimaailman, myyttiset tarinat ja kerronnan magiikan, ja sosiaalistuvat näin kulttuuriin. Vuonna 2000 myytiin yli 8 miljoonaa lasten- ja nuorten kirjaa eli vajaa kolmannes kaikista kirjoista<sup>1</sup> ja kirjastoista lainattiin yli 29 miljoonaa lastenkirjaa vuonna 2001 eli 38 % kaikista kirjalainoista<sup>2</sup>. Osa maailman tarinoista filmataan, jotkut useaan kertaan. Ne leviävät nykyisin myös tietokone- ja muissa peleissä.

\* Luovuus on ajaton ja rajaton. Lapset käyttävät luovuutta ja taiteen ilmaisu-  
tapoja – piirtämistä, maalaamista, laulamista, tanssimista jne. – monipuolisesti arkipäivässään. Se on keskeinen osa heidän kasvamistaan ja oppimistaan. Koulun taideopetus antaa kaikille tasavertaisesti mahdollisuuden käyttää luovia taitojaan – ja samalla mahdollisuuden kasvaa persoonaltaan ehyeksi ihmiseksi; tietäväksi, taitavaksi ja tuntevaksi. Taiteen perusopetus perehdyttää syvemmin tavoitteelliseen taiteen harrastamiseen. Peruskouluikäisistä on taiteen

<sup>1</sup> Kulttuuritilastot 2001, Tilastokeskus.

<sup>2</sup> Suomen kirjastotilastot: <http://tilastot.kirjastot.fi>.

<sup>3</sup> Taiteen perusopetuksen vuosikirja 2000.

perusopetuksen piirissä kuitenkin vain 11 %<sup>3</sup>, joten runsaasti kasvamisen voimavaroja jää käyttämättä.

\* Omakohtaiset kokemukset taiteesta ja luovuudesta jättävät mieleen jäljen, joka myöhemmin muuttuu omaehtoiseksi luovuudeksi tai harrastamiseksi. Lastenkulttuurin eri muodot avaavat lapsille oven taiteen ja kulttuurin kiehtovaan maailmaan. Tätä edistääkseen opetusministeriö on käynnistänyt hankkeen, jonka tavoitteena on muodostaa valtakunnallinen lastenkulttuurikeskusten verkosto – Taikalamppu.<sup>4</sup>

## NUORUUS

\* “Nyt syömään!” – Äidin tai isän ääni leikkaa ilmaa kirjaansa, sarjakuvaansa, elokuvaansa tai peliinsä syventyneen varttuvan lapsen edessä. Suomalaiset nuoret, erityisesti tytöt, ovat maailman parhaita lukijoita. Elokuvia katsovat eniten nuoret. 15-24 -vuotiaista runsaat 80 % (vuonna 1999) käy vuoden aikana elokuvissa, kun esimerkiksi 45-64 -vuotiaiden ikäryhmästä käy puolet vähemmän (n. 40 %)<sup>5</sup>.

\* Kuulokkeisiinsa uppoutunut, festareilla kiertäjä, kadulla skeittailija, tanssia päivittäin harjoittava... kuvia nuorista, jotka elävät keskellä kulttuuria, erityisesti populaarikulttuurissa. Nuorten kulttuureissa syntyvät tämän päivän uudet, ja usein huomisen vakiintuneet kulttuurimuodot. Ne täyttävät monen nuoren elämän. Kulttuuri rakentaa identiteettiä. Viralliset kulttuuritilastot eivät useinkaan tavoita tätä miltei ameebamaisesti kiemurtelevaa kulttuurista aktiivisuutta.

\* Joskus taide iskee näkyvyydellään, kulttuuri suurilla nimillään. Se ei ole koko kuva kulttuurista. Kaikki harrastus ja kiinnostus ei näy. Vuosittain Suomessa julkaistaan muutama kymmenen kaunokirjallista esikoisteosta (38 vuonna 2001)<sup>6</sup>, mutta kirjoittamisharrastuksen laajuudesta se ei kerro. Vuonna 1999 runoja, novelleja tai romaaneja kirjoitti 27 % 15-24 -vuotiaiden ikäryhmässä<sup>7</sup>.

## AIKUISUUS

\* Taide koskettaa kaikkia, mutta vain osalle taiteesta tulee ammatti. Varsinaisia ammattitaiteilijoita Suomessa on noin 15 000 - 17 000<sup>8</sup>. Useampi haluaisi olla; taidealat ovat suosituimpia opiskelualoja ja sisäänpääsy taidealan oppilaitoksiin on keskimääräistä vaikeampaa. Vuonna 2000 taidekorkeakoulujen taiteen alan kandidaatin ja maisterin tutkintoon hakeneista otettiin sisään 9 %, kun kaikkien korkeakoulujen keskiarvo oli 24 %<sup>9</sup>. Kulttuurialan ammattikorkeakouluopintoihin ensisijaisesti hakeneiden määrä kasvoi 26 % vuosina 1999-2001, enemmän kuin millään muulla alalla<sup>10</sup>.

Kulttuuria harrastetaan. Aktiivisesti ja passiivisesti. Määritelmistä riippumatta. Rajoista välittämättä. Finland Festivals -ketjuun kuuluvassa noin 70:ssä kulttuuri-tapahtumassa käy vuosittain lähes kaksi miljoonaa henkeä<sup>11</sup>. Muita tapahtumia “löytyi” vuonna 1997-98 yli 250<sup>12</sup>, eikä siinäkään ole kaikki. Kirjastossa käy vähintään kerran vuodessa runsaat 80 % aikuisväestöstä, konsertissa tai musiikki-esityksessä 70 %, elokuvissa runsaat 60% ja teatterissa vajaan 60 %, museoissa runsaat 50% ja taidenäyttelyissä vajaa 50 %<sup>13</sup>. – Radiota kuuntelevat ja televisiota katsovat melkein kaikki, eikä vain kerran vuodessa<sup>14</sup>.

\* Taidetta ikä kaikki. Ikääntyessä terveys tulee ihmiselle entistä tärkeämmäksi. Taide ja kulttuuriosallistuminen vaikuttaa myönteisesti terveyteen ja hyvinvointiin, se voi lisätä jopa vastustuskykyä sairauksille<sup>15</sup>.

\* Kuljemme ja elämme kulttuurissa sekä ajallisesti että paikallisesti. Samalla kun luomme uutta, osa entisestä muuttuu kulttuuriperinnöksi. Suomessa on yli tuhat museota<sup>16</sup>, jotka eri tavoin esittelevät sitä. Eri tavoin luokiteltuja kulttuuriympäristöjä ja -kohteita on n. 20 000; arkistolaitoksessa on yli 100 000 metriä asiakirjoja<sup>17</sup>.

\* Asumme kulttuurin sisällä ja ympäröimänä. Kaksi kolmasosaa kiinteästä kansallisvarallisuudesta on rakennuksissa<sup>18</sup>. Osa niistä on esteettisesti laadukkaita, osa ei. Jokainen voi miettiä, kummassa asuu tai tekee työtä mieluummin, jos saa valita. Tai kumpia katselee mieluummin ympäristössään.

\* Onko taiteella arvoa? Jonkun mielestä ei sentin vertaa. Helene Schjerfbeckin maalauksesta maksettiin kuitenkin Bukovskin taidehuutokaupassa v. 2001 runsaat 5 milj. mk eli 875 000 euroa<sup>19</sup>.

\* Kulttuurilla merkitystä? Merkitystä voi vain hämärästi tapailla sanoilla tai tilastoilla. Paremmiin kulttuurin merkitystä voi arvioida kysymällä, mitä meiltä jäisi elämästä ja yhteiskunnasta puuttumaan, jos siitä otettaisiin taide ja kulttuuri pois. Jos kysymys tuntuu absurdilta, niin sitä on vastauskin. Nimittäin, että absurdi sellainen elämä ja yhteiskunta olisi.

*Kirjoittaja on erikoissuunnittelija opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolla (ositt. virkavapaus) ja tutkija Jyväskylän yliopistossa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Hän kuului taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmatoimikunnan sihteeristöön.*

<sup>13</sup> Kulttuuripuntari. Opetusministeriön kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja nro 9/1999.

<sup>14</sup> Europeans’ participation in cultural activities. European Union, April 2002.

<sup>15</sup> Taide on mahdollisuuksia – Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi, opetusministeriö 2002.

<sup>16</sup> <http://www.minedu.fi/opm/kulttuuri/museot.html>

<sup>17</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 2001.

<sup>18</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 2001.

<sup>19</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 2001.

<sup>4</sup> Opetusministeriön työryhmien muistioita 12:2002.

<sup>5</sup> Kulttuuritilastot 2001, Tilastokeskus.

<sup>6</sup> Suomen kustannusyhdistyksen vuositilasto 2001.

<sup>7</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 2001.

<sup>8</sup> Taide on mahdollisuuksia – Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi, opetusministeriö 2002.

<sup>9</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 2001.

<sup>10</sup> Paula Karhunen, Mikko Niinen: Taidealan ammattikoulutus, esiselvitys. Taiteen keskustoimikunnan työpapereita 41/2003.

<sup>11</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 2001.

<sup>12</sup> Tilastokeskus: Kulttuuritilasto 1999.

# YHTEISKUNTA JA KULTTUURI



# KULTTUURI TOIMIALANA JA TYÖPAIKKONA

*Sari Karttunen*

Markkinadiskurssi tunkeutui kulttuuripolitiikkaan 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. Kulttuuria alettiin tarkastella taloudellisen hyödyn näkökulmasta. Tavoitteeksi tuli tehdä sektorista toimiala, joka eläisi omillaan ilman jatkuvaa julkista tukea. Kulttuuripoliittisessa selvitystyössä yleistyivät taloudellisen vaikuttavuuden tutkimukset, joissa kulttuuri nähtiin laajalti työllistävänä ja voittoa tuottavana “teollisuudenalana”.

”Kulttuuriteollisuus” määriteltiin Suomen kulttuuripolitiikassa 1990-luvun lopulla uudeksi taiteen, kulttuurin ja joukkoviestinnän kattokäsitteeksi<sup>1</sup>. Kansainvälisessä keskustelussa rinnalla esiintyy termi ”luovat toimialat”. Laajemmin puhutaan tekijänoikeusteollisuudesta, johon lasketaan myös tieteellinen tutkimus, teknologia, tekniset keksinnöt ja teolliset mallit jne. Näillä toimialoilla lisäarvon muodostuksen ketju rakentuu luovan työn tuotteiden varaan.<sup>2</sup>

Kulttuurin – tai kulttuuriteollisuuden – työllistävästä potentiaalista on tehty viime vuosina lukuisia selvityksiä sekä yksittäisissä Euroopan maissa että koko unionin alueella<sup>3</sup>. Niiden mukaan kulttuuri kuuluu jälkiteollisen yhteiskunnan nopeimmin kasvaviin sektoreihin. EU:ssa kulttuurisektorilla arvioitiin olleen vuonna 1995 noin 3,4 miljoonaa työpaikkaa, mikä vastasi runsasta kahta prosenttia työvoimasta.<sup>4</sup>

Kulttuuri esitetään selvityksissä alueena, jolla voidaan edullisesti synnyttää pientä ja keskisuurta yrittäjyyttä korvaamaan maataloudessa ja teollisuudessa menetettäviä työpaikkoja. Kulttuurialan valtteihin lasketaan työvoimavaltaisuus. Se lupailee myös jatkuvaa kasvua, sillä ihmisten kulttuuritarpeet näyttävät tyydyttyessään vain monipuolistuvan ja voimistuvan. Keskimääräisen eliniän ja koulutustason nousun, elinkeinorakenteen muutoksen, vapaa-ajan lisääntymisen ja kaupungistumisen katsotaan edistävän viihde-, virkistys- ja kulttuuripalveluiden kysyntää. Taloudellisesti kiinnostavimpana Euroopassa on pidetty audiovisuaalista alaa, multimediateollisuutta ja digitaalista kulttuuria, mutta myös elämys- ja kulttuurimatkailuun sekä perinneteollisuuteen on pantu toivoa.

<sup>1</sup> Kulttuuriteollisuuden kehittäminen Suomessa 2000.

<sup>2</sup> Ks. Heiskanen 2002, 142.

<sup>3</sup> Ks. esim. Bodo ja Fisher 1997 tai Feist 2000.

<sup>4</sup> Culture, the Cultural Industries and Employment 1998, 2.

Kulttuurityövoimaselvityksiin kannattaa kuitenkin suhtautua kriittisesti. Sektorin määritelmä vaihtelee lähdeaineistoissa, ja eri maiden antamien tietojen vertailukelpoisuus on muutoinkin kyseenalaista. Usein kulttuuri on ulotettu pitkälle uuden teknologian alueelle, mikä parantaa kasvunäkymiä merkittävästi. Rajausten ja tulkintojen tarkoitushakuisuus heijastaa kulttuurisektorin intressiä saada kovia argumentteja julkisen rahoituksen tueksi: osoittaa kulttuuriin investointi myös taloudellisesti kannattavaksi.<sup>5</sup>

## TYÖVOIMA TOIMIALALLA JA KULTTUURIAMMATEISSA KASVAA

Kulttuurin työllistävät ja taloudelliset vaikutukset ovat kuuluneet painopistealueisiin myös Tilastokeskuksen ja opetusministeriön yhteistyössä kehittämissä kulttuuritilastoissa 1990-luvun lopulta lähtien<sup>6</sup>. Työvoimaa tarkasteltaessa sektori on rajattu suurin piirtein kulttuuriteollisuus-termin mukaisesti ja kattaa siis myös joukkoviestinnän. EU:ssa meneillään olevassa kulttuuritilastojen harmonisointihankkeessa nojataan osapuilleen samanlaiseen määritelmään.

Tilastokeskuksessa keskeisiä työvoimaa koskevia lähteitä on väestölaskenta, joka tehdään joka viides vuosi pääasiassa hallinnollisten rekistereiden pohjalta. Sektorin työvoimaan lasketaan kulttuuritilastoissa henkilöt, jotka harjoittavat kulttuuri-ammattia millä tahansa toimialalla tai työskentelevät kulttuurin toimialalla missä tahansa ammatissa<sup>7</sup>. Tilastokeskuksen kansainvälisesti harmonisoiduista luokituksista kulttuuria edustamaan on valittu 39 ammattia ja 55 toimialaa.

Väestölaskennan mukaan kulttuuriammateissa työskenteli vuonna 1995 noin 57 200 henkilöä ja vuonna 2000 noin 65 800 henkilöä (taulukko 1). Työvoima kulttuuriammateissa oli kasvanut yhtä paljon (15 %) kuin koko työllinen työvoima. Graafinen työ (26 %) ja mainonta (19 %) olivat suurimmat ammattiryhmät vuonna 2000. Edellinen niistä oli viiden vuoden kuluessa hieman supistunut, jälkimmäinen taas melkein kaksinkertaistunut niin, että se oli saavuttanut taiteen, muotoilun ja taidekäsityön (18 %). Suurimmaksi yksittäiseksi ammatiksi oli noussut ”mainonnan ja markkinoinnin erityisasiantuntijat” (8 365), joka oli kasvanut 170 prosenttia vuodesta 1995. ”Klovien, taikurien, akrobaattien yms.” lukumäärä oli peräti nelinkertaistunut mutta kuului yhä pienimpiin kulttuuriammateihin (74%). Taideammatit olivat kasvaneet 1990-luvun lopulla vain vähän ja pikemmin viihteen kuin korkeakulttuurin puolella, joskaan luokitus ei kovin pitkälle mahdollista tällaisia erotteita.<sup>8</sup>

Kulttuurin toimialoilla työskenteli vuonna 1995 noin 75 500 henkilöä ja vuonna 2000 noin 90 300 henkilöä (taulukko 2). Työllinen työvoima näillä toimialoilla oli kasvanut liki 20 prosenttia. Vuonna 2000 kulttuurin toimialat työllistivät neljä prosenttia

<sup>5</sup> Ks. Cantell 2002, 13–14.

<sup>6</sup> Kehittämistyön tuloksena Tilastokeskus on ryhtynyt julkaisemaan Kulttuuritilasto-nimistä kokoomajulkaisua joka toinen vuosi.

<sup>7</sup> Ammatti ja toimiala määrätään väestölaskennassa viiteajankohdan (yleensä joulukuun viimeinen viikko) pääasiallisen tulonlähteen perusteella.

<sup>8</sup> Vuonna 1997 käyttöön otetulla EU-harmonisoidulla ammattiluokituksella ei ole saatavilla vuotta 1995 aikaisempia tietoja, joten laman vaikutuksia kulttuuriammattin harjoittajien lukumääriin ei voida tässä tarkastella. Oletettavasti osassa kulttuuriammateista saavutettiin lamaa edeltänyt taso vasta 1990-luvun lopulla.

työvoimasta. Sanoma- ja aikakauslehdet oli toimialaryhmistä suurin (33 %), ja toisena tuli radio- ja televisiotoiminta (15 %). Kookkain yksittäinen toimiala oli “muu painaminen” (13 %), jonka rinnalle nousi sanomalehtien kustantaminen (11 %).

Kasvua oli huomattavasti keskimääräistä enemmän (89 %) mainonnan toimialaryhmässä, samoin arkkitehti- ja taideteollisessa suunnittelussa ja taiteessa (73 %) sekä elokuvien ja videoiden tuotannossa ja jakelussa (71 %). Kirjastoissa, arkistoissa ja museoissa työvoima oli hieman supistunut. Yksittäisistä toimialoista merkittävästi olivat kasvaneet mm. taidelaitokset (675 %) ja radio- ja televisiotoimin-taan lasketut ohjelmansiirtopalvelut (438 %). Supistumista oli tapahtunut eräillä graafisen teolli-suuden toimialoilla sekä eräiden kulttuurituotteiden tukkukaupassa.

Kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskenteli Suomessa vuonna 2000 yhteensä noin 114 200 henkilöä, mikä oli runsaat viisi prosenttia työllisestä työvoimasta<sup>9</sup>. Osuus on kansainvälisesti korkea, sillä yleensä se jää 2–4 prosenttiin. Arviota on tässä kasvattanut arvoketjujen ulottaminen kulttuurituotteiden tekemiseen ja vas-taanottamiseen tarvittavien välineiden valmistajiin. Toisaalta laskelmista puuttuvat kulttuuria sivutoimenaan harjoittaneet henkilöt, väestölaskenta-aikana työttöminä olleet kulttuurityöntekijät sekä kulttuurin alueella vapaaehtoistyötä tehneet henkilöt. Lukuihin eivät myös sisälly taide- ja kulttuurialan opettajat kuin poikkeustapauksis-sa, sillä ammattiluokituksessa he sekoittuvat muiden alojen opettajiin.

EUROOPAN KESKITASOA, JOPA HUIPPUA

Väestölaskenta-aineiston perusteella työllisyys kasvaa kulttuurisektorilla hieman nopeammin kuin koko työllinen työvoima Suomessa. Kulttuurisektori koostuu kuitenkin heterogeenisista osa-alueista, joilla kasvu ei ole ollut yhtenäistä. Osasektoreiden kesken on myös huomattavaa vaihtelua naisten osuudessa, asuin-paikassa, ikärakenteessa ja koulutustasossa. Ammattiasemassa (yrittäjä – palkan-saaja) ja työnantajasektorissa (yksityinen – julkinen) on isoja eroja, samoin tulo-tasossa.

Tilastoinnin pohjaksi tarvitaan Suomessa vielä sektorikohtaisia perusselvityksiä arvoketjujen kuvaamiseksi ja erityispiirteiden huomioon ottamiseksi. Väestö-laskenta-aineiston antama kuva kaipaa tarkistusta ja täydennystä, sillä luokitukset eivät tavoita esimerkiksi uutta mediakulttuuria. Jo nyt hyödynnetään myös am-mattijärjestöjen jäsenluetteloita, tutkintorekistereitä ja sijoittumistutkimuksia, laitostilastoja sekä mm. taiteen keskustoimikunnan tekemiä kyselyitä. Työllisyys on monilla kulttuurin osa-alueilla niin moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävä asia, että sitä on syytä tarkastella useista näkökulmista.

<sup>9</sup> Luvuista on poistettu päällekkäisyydet. Kulttuuriammattissa kulttuurin toimialalla työskenteli runsaat 41 000 henkilöä.

Määritelmä- ja aineistovalinnoista riippumatta Suomi näyttää edustavan sekä kulttuurisektorin työvoimaosuuden että sen kasvuprosentin suhteen vähintään Euroo-pan keskitasoa, eräiltä osin jopa huippua. Taide- ja koulutuspolitiikalla on epäilemättä ollut tähän keskeinen vaikutus. Kaiken kaikkiaan Suomen talouden tulevaisuus lienee pitkälti sidoksissa koko tekijänoikeusteollisuuden kehitykseen: teknologian, tieteen ja taiteen innovaatiokykyyn. Kansallisen kilpailukyvyn strategioita suunniteltaessa näitä sektoreita kannattaisi kenties tarkastella entistä useammin yhtenä kokonaisuutena, mikä tietenkin koskee myös tilasto- ja seurantajärjestelmiä.

TAULUKKO 1.

Työllinen työvoima kulttuuriammateissa väestölaskennoissa 1995 ja 2000			
	1995	2000	Muutos
Ammattiryhmä	Lkm	Lkm	%
Taide, muotoilu ja taidekäsityö	11 379	11 678	2,6
Toimitustyö	7 797	9 187	17,8
Valokuvaus, elokuvaus			
sekä radio- ja tv-tekniikka	4 513	4 824	6,9
Graafinen työ	17 613	17 345	–1,5
Mainonta	6 121	12 206	99,4
Kulttuurihallinto sekä kirjasto-,			
arkisto- ja museotyö	9 730	10 520	8,1
Kulttuuriamatit yhteensä	57 153	65 760	15,1
Koko työllinen työvoima	1 932 572	2 228 557	15,3
– josta kulttuuriamatit %	3,0	3,0	

Lähde: Tilastokeskus.

Kirjallisuus

Bodo, C. ja Fisher, R. (toim.) (1997). New Frontiers for Employment in Europe. Circle Publications No 9. Roma: Associazione Economia per la Cultura.  
Cantell, T. (2002). Taide luovana, kulttuurisena, sosiaalisena ja taloudellisena pääomana. Teoksessa Taiteen mahdollisuuksista enemmän, 12–16. Helsinki: Opetusministeriö.  
Culture, the Cultural Industries and Employment (1998). Commission Staff Working Paper, 14 May 1998. Brussels: European Commission.



Feist, A. (2000). Cultural Employment in Europe. Culture – Policy Note 8. Strasbourg: Council of Europe.

Heiskanen, I. (2002). Kulttuuriteollisuus. Teoksessa I. Heiskanen ym. (toim.) Taiteen ja kulttuurin kentät, 141–192. Helsinki: Tietosanoma.

Karttunen, S. (2001). Kulttuurityövoima Suomessa 1970–1999. Kulttuuri ja viestintä 2001: 2. Helsinki: Tilastokeskus.

Kulttuuriteollisuuden kehittäminen Suomessa (2000). Kulttuuriteollisuustyöryhmän loppuraportti. Opetusministeriö, Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja 1:1999.

TAULUKKO 2.

Työllinen työvoima kulttuurin toimialoilla väestölaskennoissa 1995 ja 2000			
	1995	2000*	Muutos
	Lkm	Lkm	%
Ammattiryhmä			
Arkkitehti- ja taideteollinen suunnittelu sekä taide	3 327	5 759	73,1
Taidelaitokset	4 726	5 690	20,4
Taide- ja antiikkiliikkeet sekä antikvariaatit	396	455	14,9
Kirjastot, arkistot ja museot yms.	9 516	9 474	−0,4
Kirjojen tuotanto ja jakelu	4 044	4 603	13,8
Sanoma- ja aikakauslehtien tuotanto ja jakelu	27 847	29 621	6,4
Mainonta	4 767	9 010	89,0
Valokuvaus	3 015	3 229	7,1
Radio ja televisio	11 459	13 662	19,2
Elokuvien ja videoiden tuotanto ja jakelu	1 391	2 379	71,0
Musiikin ja äänitteiden tuotanto ja jakelu	992	1 231	24,1
Huvipuistot ja pelit sekä muu viihde ja virkistys	3 992	5 145	28,9
Kulttuurin toimialat yhteensä	75 472	90 258	19,6
Koko työllinen työvoima	1 932 572	2 236 553	15,7
– josta kulttuurin toimialat %	3,9	4,0	

\* Ennakkotieto.

Lähde: Tilastokeskus.

# ITSEISARVOISTA VAI HYÖDYNNETTÄVÄÄ?

## Ilkka Heiskanen

Parin viime vuosikymmenen aikana näkemys kulttuurin merkityksestä on muuttunut radikaalisti kaikkialla Euroopassa. Kulttuurin taloudellista ja sosiaalista merkitystä on alettu korostaa perinteisempien merkitysten kustannuksella. Perinteisiä merkityksiä ovat kulttuurin esteettinen itseisarvo (taiteet), kulttuurin asema kansakunnan muistina (kulttuuriperintö) sekä taiteet ja kulttuuri kansallisen identiteetin tunnusmerkkeinä (taidelaitokset, muistomerkit, kansainvälisesti tunnetut teokset ja taiteilijat). Kulttuurin itseisarvoisuuteen liittyy näkemys siitä, että sen arvoa ei voi eikä pidä ensi sijaisesti arvioida taloudellisilla tai muilla hyötymittareilla.

## TALOUELLINEN MERKITYS JA HYVINVOINTI

1970-luvulta lähtien kulttuuri on Euroopassakin mielletty keskeiseksi teollisen tuotannon alueeksi, kulttuuriteollisuudeksi. Joukkoviestinnän ja kulttuurituotteiden jakelun uusien kanavien aukeaminen 1980-luvulla sekä interaktiivisen ja digitaaliteknologian läpimurto 1990-luvulla nosti taiteen (luovuuden) ja kulttuurin (sisältötuotannon ja palvelut) keskeisten tuotantotekijöiden joukkoon arvonnisan tuottajana, työllistäjänä sekä joustavan ja innovatiivisen työvoiman kouluttajana. Kulttuuriteollisuuden eri lohkojen keskinäinen integroituminen ja toisaalta integroituminen ns. ”uusmediaan” on johtanut sellaisten käsitteiden käyttöönottoon kuin ”sisältöteollisuus”, ”tekijänoikeusteollisuus ” ja ”luovuusperusteinen teollisuus”.

Näiden taloudellisesta merkityksestä voidaan tehdä erilaisia arvioita. Jalostusarvolukuina ilmaistaan toimialan vaikutusta taloudelliseen kasvuun ja ”vaurauden” lisääntymiseen. Tekijänoikeusalojen jalostusarvo vuonna 1997 oli 4,13 prosenttia<sup>1</sup>. Artikkelin ohessa esitetyssä taulukossa, jossa tekijänoikeusala tarkastellaan kulttuuriteollisuuden eri osa-alueina, mittarina on liikevaihto, jolloin mitataan toimialan taloudellista aktiviteettia ja ainakin osin myös työllistävää vaikutusta<sup>2</sup>.

Kulttuurin sosiaalisista vaikutuksista on puolestaan tuotu esiin hyvinvointivaltioajattelun myötä. Taide ja kulttuuri mielletään tällöin kollektiivihyödykkeinä tai palveluina, joiden on oltava yhtäläisesti kaikkien kansalaisten saavutettavissa. Näin kansalaisilla on mahdollisuus kohentaa henkistä hyvinvointiaan ja elämänlaatuaan. Myöhemmin on korostettu myös kulttuurisen toiminnan mahdollisuuksia syrjäytymisen ehkäisyssä ja kansalaisten toiminnallisten osallistumiskykyjen lisäämisessä. Vaikka hyvinvointiajattelu onkin hiipunut, ajatus taiteista ja kulttuu-

<sup>1</sup> Economic importance of copyright industries in Finland. Finnish Copyright Industries in 1997, Final Report, Finnish Copyright Institute. Helsinki 2000.

<sup>2</sup> Ks. tarkemmin Heiskanen, Kangas, Mitchell (toim.), Taiteen ja kulttuurin kentät, s. 144-145. Tietosanoma 2002.

rista sektoreina, jotka tarjoavat ihmisille mahdollisuudet kehittää ja käyttää hyväkseen henkisiä kykyjään, elää vielä voimakkaana.

PAIKALLISELLA TASOLLA MERKITYS KOROSTUU

Kulttuurin merkitystä korostetaan yhä enemmän myös alueellisella ja paikallisella tasolla. Kulttuuri taidetarjontana ja kulttuuripalveluina nähdään tekijänä, joka määrää alueiden ja paikkakuntien arvostusta, vetovoimaa ja asemaa kulttuurien kohtauspaikkana. Kulttuuria tarvitaan, jotta alueet ja paikkakunnat saisivat yritystoimintaa, asukkaita, turisteja ja kansainvälistä näkyvyyttä. Kulttuurin monia hyötyvaikutuksia voidaankin hahmottaa kansallista tarkastelua konkreettisemmin alueellisella ja paikallisella tasolla.

Kaikesta kulttuurin lupaamasta hyvästä huolimatta sen järjestelmällinen kehittäminen sekä henkisten itseisarvojen että taloudellisen ja yhteiskunnallisen ”hyötykäytön” osalta on osoittautunut ongelmalliseksi niin kansallisesti kuin alueellisesti. Yleisesti kulttuurin hyödyntäminen on liian suoraviivaisesti ja liian lyhyellä tähtäyksellä tapahtuvaa, mutta toisaalta esimerkiksi opetusministeriön aluekehittämisstrategiassa kulttuuria ei ole rohjettu nähdä strategisesti koulutuksen ja tutkimuksen tavoin aktiivisesti käytettävänä taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehittämistyön välineenä. Kyse on myös hallinnon sektoroituneisuuteen ja toimintojen koordinointiin liittyvistä ongelmista. Aluekehittämisen osalta niihin on haettu ratkaisua mm. valtion aluehallinnon kehittämisestä ja kuntasektorin eritasoisesta alueellisesta yhteistyöstä.

EU-jäsenyyden myötä sen rakennerahastot ovat tuoneet alueelliseen kulttuurin kehittämiseen uuden välineen ja samalla paikanneet kansallisesti niukkenevaa kulttuurirahoitusta. Arvion mukaan ensimmäisenä rahoituskautena 1995-1999 kulttuuriprojektit saivat noin 3 prosenttia siitä lähes 1,7 miljardin euron määrästä, joka varsinaisten rakennerahasto-ohjelmien puitteissa kanavoitiin erilaisille kehittämishankkeille. Merkittävää on myös, että julkisen hallinnon lisäksi niissä ovat tasavertaisesti mukana yrityssektori ja kolmas sektori.<sup>5</sup>

Kulttuurin rakennerahastohankkeissa kulttuurisia tavoitteita tavoitellaan ja toteutetaan yleisempien kehittämistavoitteiden yhteydessä ja tavallaan välineellisesti niille alistettuina. Aluekehittämistä paikallisesti aktivoivan ja kulttuuria esiin nostavan luonteen lisäksi rakennerahastohankkeilla on merkitystä alueellisten erojen supistamisessa. Toisin kuin esimerkiksi valtion kulttuurirahoitus kokonaisuudessaan tai kulttuurin valtionosuuksien jakautuminen, joka noudattelee yleisen aluekehityksen luomaa keskittymistä, rakennerahastorahoitus myötäilee maakuntien erityisongelmien luonnetta ja määrää.

HYÖTYARVOT KOROSTUVAT EDELLEEN?

Rakennerahastohankkeet muistuttavat havainnollisesti siitä, että taiteet ja kulttuuri ovat väistämättä myös taloutta ja yhteiskunnallista toimintaa, ja tältä kannalta arvokkaita, eivät pelkästään kustannuksiltaan vaan myös vaikutuksiltaan. Näiden

vaikutusten hyväksikäyttöä ei voida jättää järjestelmällisen kehittämistyön ulkopuolelle vetoamalla taiteiden ja kulttuurin itseisarvoihin ja autonomiaan.

Välineellisen käytön korostus ei tästä vähene, pikemminkin päinvastoin, kun rakennerahasto-ohjelmia tullaan EU:n laajenemisen myötä radikaalisti muuttamaan ja nykyinen projektirahoitus voi tyrehtyä ja sen synnyttämä kulttuuriprojektirenessanssi kuivua kokoon. Tällöin voi käydä niin, että taiteiden ja kulttuurin julkista rahoitusta ja olemassa olon oikeutusta joudutaan entistä voimakkaammin perustelemaan välineellisin perustein, niiden tuottamilla ulkoisilla hyödyillä. Tällöin joudutaan kuitenkin myös vakavasti pohtimaan, miten taiteen ja kulttuurin itseisarvoja voidaan ylläpitää vähenevien resurssien ja lisääntyvien ulkoisten hyötyodotusten paineessa.

Kulttuuriprojektien toteuttamisessa on toimittava niin, etteivät taiteen ja kulttuurin luomien ajatusten ja visioiden muodostamat aineettomien voimavarojen kansalliset ja alueelliset varastot tyhjene, vaan päinvastoin saavat projekteista täydennystä joko uuden luovan työn tuloksena tai kulttuuriperintöjen uusien esitysmuotojen ja tulkintojen kautta. Kun tämä otetaan projekteissa ja yleisemminkin taiteen ja kulttuurin ”hyötykäytössä” huomioon, voidaan samalla taiteita ja kulttuuria lähentää taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin kehittämistavoitteisiin ilman niiden itsenäisyyttä ja luomiskykyä uhkaavaa yhdentämistä tai alistamista.

*Kirjoittaja on yleisen valtio-opin professori (emeritus) Helsingin yliopistosta. Hän on tehnyt runsaasti kulttuuripolitiikkaan liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä. Hän kuului mm. Euroopan neuvoston työryhmään, joka julkaisi vuonna 1997 raportin Syrjästä esiin – Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa.*

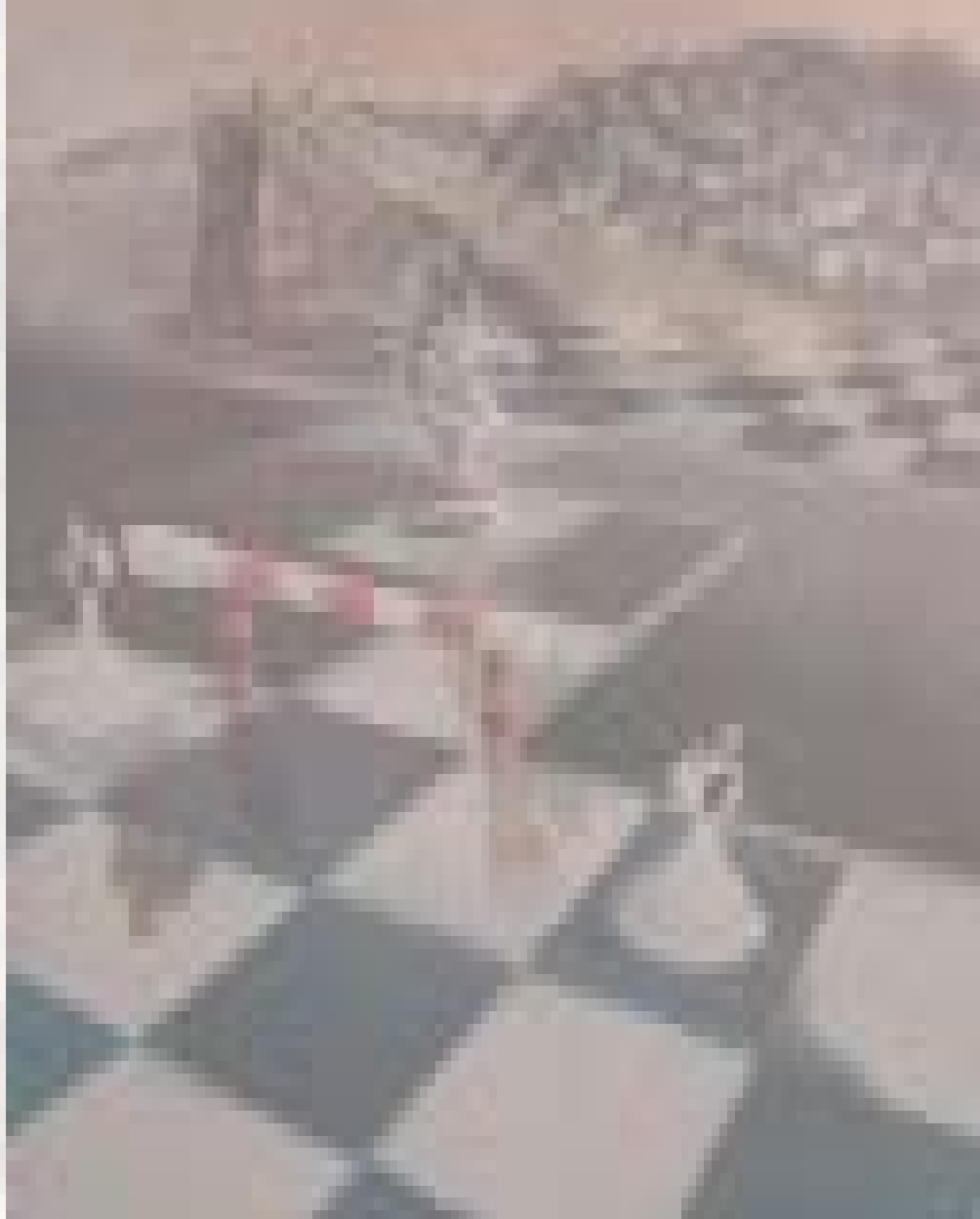
Tekijänoikeusteollisuuden, kulttuuriteollisuuden ja taiteellisen työn liikevaihto (1997, arvio)		
	mk	€
<b>Tekijänoikeusalat</b>	<b>46,1 mrd.</b>	<b>7,8 mrd.</b>
• ohjelmistot, tietokannat ja mainostoimistot	19,8 mrd.	3,3 mrd.
• joukkoviestintä ja kulttuuriteollisuus	26,3 mrd.	4,4 mrd.
<b>Joukkoviestintä ja kulttuuriteollisuus</b>	<b>26,3 mrd.</b>	<b>4,4 mrd.</b>
• lehdistö	9,2 mrd.	1,5 mrd.
• perinteinen sähköinen viestintä	3,8 mrd.	640 milj.
= taiteellinen työ ja varsinainen kulttuuriteollisuus	13,3 mrd.	2,2 mrd.
<b>Taiteellinen työ ja varsinainen kulttuuriteollisuus</b>	<b>13,3 mrd.</b>	<b>2,2 mrd.</b>
• kirjankustannus ja -kauppa	3,8 mrd.	640 milj.
• elokuva- ja videoala	1,6 mrd.	270 milj.
• musiikkiteollisuus	3,0 mrd.	500 milj.
• luova ja esittävä taide (kuvataide, teatteri ja ooppera)	1,2 mrd.	200 milj.
• arkkitehtuuri, muotoilu ja valokuvaus	2,1 mrd.	350 milj.
• yleiset kirjastot	1,6 mrd.	270 milj.

*Läbde: Heiskanen, Kangas, Mitchell (toim.), Taiteen ja kulttuurin kentät. Tietosanoma 2002.*

<sup>5</sup> Tässä esitetyt rakennerahastohankkeita koskevat tiedot perustuvat Anita Kankaan ja Johanna Hirvosen seurantaraportteihin, Opetusministeriön EU-rakennerahastot -julkaisuja 3/2000 ja 7/2001.



*“Onko kulttuuri ristiriitoja ilmentävä tai niitä välittävä ja voimistava tekijä? Vai ovatko ristiriidat – tai ainakin merkittävä osa niistä – kulttuurisia, kuten viime vuosikymmenten etnisiin puhdistuksiin ja joukkomurhiin johtavat selkkaukset Balkanilla ja Afrikassa näyttävät olevan?”*



## KULTTUURI YHDISTÄÄ JA EROTTAA

*Ritva Mitchell*

### **Moninaisuus ja kiinteys politiikan välineinä ja kulttuuripolitiikan tavoitteina**

Kuten vuonna 2000 julkaistu laaja UNESCO:n selvitys osoittaa, kulttuurinen moninaisuus ja kulttuurin luoma yhteiskunnallinen kiinteys ovat toimineet viimeisten viiden vuosikymmenen ajan monissa eri muodoissa sekä kansallisen että kansainvälisen politiikan välineinä. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina koulutuksen ja tiedon kasvun uskottiin luovan ajattelun moninaisuutta, mutta samalla myös kansallista kiinteyttä. Kolonialismin loppuminen ja uusien valtioiden synty nostivat 1960-luvulla esiin kulttuurin merkityksen kansallisen omaleimaisuuden ja identiteetin luomisessa ja seuraavat vuosikymmenet korostivat kulttuurin merkitystä taloudellisen kehityksen ja tasa-arvon lisäämisen välineenä.

Vuosituhanneen lopun alueelliset konfliktit ja kiihtyvät globalisaatioprosessit puolestaan paljastivat ne kompleksiset siteet, joilla kulttuuri kytkeytyy politiikkaan. Pysyäkseen elinvoimaisena, politiikka tarvitsee kulttuurista monimuotoisuutta, rauhan ja turvallisuuden säilyttäminen taas edellyttää yhteiskunnallista kiinteyttä. Uuden vuosituhanneen alku onkin ollut kulttuurisen moninaisuuden ja yhteiskunnallisen kiinteyden välisen tasapainon etsimistä niin kansainvälisesti kuin kansallisesti. Eri sivilisaatioihin ja uskontokuntiin kuuluvien osakulttuurien välisten suhteiden kärjistyminen maapallon monilla eri alueilla on tehnyt tästä tasapainon etsimisestä entistä polttavamman ongelman.

Kulttuuripolitiikan suhde kulttuurisen monimuotoisuuden ja yhteiskunnallisen kiinteyden ongelmiin on ollut yllä esitetyltä kannalta suhteellisen suoraviivaista. Kulttuurinen moninaisuus on nähty luovuutta ja kulttuurista kehitystä edistävänä tekijänä; kulttuurioikeuksia koskevien sopimusten ja rotuennakkoluuloja vähentävien toimenpiteiden on uskottu pysäyttävän kulttuurien välisten ristiriitojen lisääntymisen. Vasta parin viime vuoden aikana kansalaisten keskinäisen yhteenkuuluvuuden ja kiinteyden yleinen edistäminen on noussut myös kulttuuripolitiikan tavoitteeksi. Kuitenkin esimerkiksi Euroopan neuvoston arviointiohjelmissa kulttuurisen moninaisuuden vastinepareina esiintyy toisaalta luovuus (moninaisuus edistää luovuutta) toisaalta identiteetti (joka luo yhtenäisyyttä).

Suomessa kulttuurin merkitys kansallista eheyttä luovana tekijänä on tunnettu ja tunnustettu koko maamme itsenäisyyden ajan. Huomiota on kuitenkin kiinnitetty

enemmän kulttuuria yhtenäistäviin tekijöihin kuin itse kulttuurin yhtenäistäviin vaikutuksiin. On pyritty taistelemaan taloudellista ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta vastaan, jotta yhtenäiskulttuuriin ei syntyisi poliittisesti ongelmallisia repeämiä. Kulttuuripolitiikka on – 1970-luvun kulttuurikamppailuja lukuun ottamatta – tukenut voimakkaasti yhtenäiskulttuuria ja sitä kautta myös ajanut poliittisen yhtenäisyyden asiaa. Myös vähemmistöjen aseman kehittämisessä ja maamme ihmisoikeuslainsäädännön kysymyksissä heijastuvat pyrkimykset luoda entistä lujempaa perustaa kansalliselle kulttuuriselle yhtenäisyydelle.

### KULTTUURI, KOHEESIO JA RISTIRIIDAT: MUNA VAI KANA?

Suomalainen asenne nostaa esiin muna vai kana-ongelman: mikä on kulttuurin asema yhteiskunnallisten ristiriitojen – koheesion puutteen – ja niitä aiheuttavien taloudellisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden välissä? Onko kulttuuri muna: ristiriitoja ilmentävä tai niitä välittävä ja voimistava tekijä? Vai onko se kana: ovatko ristiriidat – tai ainakin merkittävä osa niistä – kulttuurisia, kuten viime vuosikymmenten etnisiin puhdistuksiin ja joukkomurhiin johtavat selkkaukset Balkanilla ja Afrikassa näyttävät olevan? Monet tutkijat väittävät, että näidenkin ”kulttuuristen” tapahtumien takana ovat syvemmät taloudelliset syyt tai peräti taloudelliset tavoitteet.

Tutkijat ovatkin nimenneet – edellä mainittujen kulttuuristen tekijöiden rinnalle tai niitä syvemmällä vaikuttaviksi – epäyhtenäisyyttä ja ristiriitoja aiheuttaviksi todellisiksi tekijöiksi seuraavat:

1. **Demografiset tekijät kuten sukupolvi-, ikä-, ja sukupuolijaot, syntymäpaikkojen erilaisuus (syntyperäinen kansalainen/maahanmuuttaja, maalainen/kaupunkilainen, jne.).**
2. **Maantieteelliset tekijät kuten keskustapaikkakuntien/periferioiden asukkaat, vauraiden ja köyhien alueiden asukkaat, turvallisten keskusalueiden tai raja-alueiden asukkaat, jne.**
3. **Taloudelliseen asemaan liittyvät tekijät, kuten omaisuus, tulotaso, taloudellisia mahdollisuuksia tarjoava ympäristö.**
4. **Sosiaaliseen asemaan ja koulutukseen liittyvät tekijät, kuten yhteiskunnallinen arvostus, peritty tai hankittu henkinen pääoma, tärkeisiin sosiaalisiin verkostoihin kuuluminen, jne.**
5. **Poliittiseen, hallinnolliseen ja organisatoriseen asemaan liittyvät tekijät, jotka määräävät vallankäyttöoikeutta, kuten asema poliittisessa järjestelmässä, virkamiehenä, valtajärjestöjen johdossa, jne.**
6. **Erikoista turvallisuutta tai turvattomuutta takaavat/synnyttävät tekijät, kuten erottamattomuus virka-asemassa, asuminen turvallisella rikollisuudesta ja/tai ympäristökatastrofeista turvatuilla alueilla, kaukana sotien ja konfliktien vaivaamista alueista, jne.**

Tiedämme myös, että näiden tekijöiden aiheuttama monimuotoisuus ei jakaudu tasaisesti vaan kumuloituu ja synnyttää syviäkin kuiluja ja ristiriitajännitteitä yksilöiden ja ryhmien välillä.

Tekijäluettelomme näyttää synnyttävän sinällään ei-kulttuurisia eroja. Jos kuitenkin pohdimme eroja lähemmin, ne muuttuvat kulttuurisiksi kahdestakin eri syystä. Ensiksi varsinaiset kulttuuriset erot – kieli, kuuluminen etnisiin enemmistöihin/vähemmistöihin, uskonnollisiin ja muihin sivistyksellisiin ryhmiin – vaikuttavat voimakkaasti siihen, mihin maantieteellisiin, taloudellisiin ja poliittisiin asemiin ihmiset yhteiskunnissaan ja elämässään joutuvat. Toiseksi kulttuuri määrittää erojen tärkeyden, häivyttää joitakin niistä ja korostaa toisia. Niinpä erot ja kulttuuri kytkeytyvät väistämättä läheisesti toisiinsa juuri sellaisilla monimutkaisilla kytkennöillä, jota ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu on tutkimuksissaan selvitelty.

Olisi kuitenkin väärin väittää, että kulttuurin ja yhteiskunnallisten erojen sekä niistä syntyvän kulttuurisen moninaisuuden muodot olisivat väistämättömiä ja ajassa samoina pysyviä. Voimme ottaa esimerkiksi tieto- ja viestintäteknologian uudet sovellutukset, joiden odotettiin muuttavan läntisen maailman markkinatalousjärjestelmän perusdynamikkaa. Näin ei ilmeisestikään käynyt, mutta uudet tiedonhankinnan muodot (erityisesti Internet) sekä ihmistenvälisiä suhteita uudella tavalla järjestävä viestintä (esimerkiksi uusi kännykkäkulttuuri) ovat jo ravistelleet ja tulevat edelleen ravistelemaan läntisten yhteiskuntien vakiintuneita kulttuuriin ankkuroituneita eroja ja muuttamaan näkemyksiämme kulttuurisesta moninaisuudesta. Tähän halutaankin viitata, kun puhutaan eroista, joita syntyy ihmisten erilaisista mahdollisuuksista päästä käyttämään uutta tieto- ja viestintäteknologiaa. Tällöin kuitenkin puhutaan eroista perinteisessä mahdollisuuksien kasautumisen tai puuttumisen merkityksessä. Kuten uuden informaatioyhteiskunnan olemusta pohdiskelleet tutkijat ovat osoittaneet, kyseessä voi kuitenkin olla myös syvempi muutos, joka luo kokonaan uuden ”pelin” yhteiskunnan moninaisuuden muotoutumiselle. Samoja yhteiskunnallisen moninaisuuden uudelleen järjestäytymisprosesseja on ilmeisesti käynnissä monilla koulutuksen ja urakehityksen alueilla.

Poliittiset päätöksentekijät ovat aikaisemmin olleet huolissaan perinteisten kulttuuriin ankkuroituneiden yhteiskunnallisten erojen lisääntymisestä. Nämä erot olivat kuitenkin usein vakiintuneita ja tavallaan jopa ennakoitavia. Uudet kulttuuriin – ja erityisesti tietoon ja teknologiaan – liittyvät erot ovat saaneet päätöksentekijät ilmaisemaan huolensa yhteiskunnallista vakaisuutta ja kiinteyttä uhkaavista eroista entistä voimakkaammin. Tällaisia huolenilmaisuja sisältyy esimerkiksi Lipposen toisen hallituksen ohjelmaan (1999). Siinähän tavoitteeksi asetetaan oikeudenmukainen, kannustava ja sosiaalisesti eheä sekä kulttuurisesti moni-ilmeinen Suomi, jonka saavuttaminen edellyttää osaamiseen ja tietoon perustuvaa kehitystä, joka ehkäisee kansalaisten ja alueiden syrjäytymistä ja tuo tietoyhteiskunnan palvelut tasapuolisesti kaikkien saatavaksi. Ehkä seuraava hallitus sijoittaa näitä tavoitteita myös ohjelmansa kulttuuripoliittiseen osioon.

*Kirjoittaja on Kulttuuripoliittisen tutkimuskeskuksen tutkimusjohtaja. Hän on toiminut pitkään kulttuuripolitiikan asiantuntijana kansainvälisissä järjestöissä, mm. Euroopan neuvostossa.*



***“Maailmanlaajuisesti kulttuuriteollisuudella siis näyttää menevän hyvin. Jos tarkastelua kohdennetaan tarkemmin sektorin sisälle, havaitaan, että kasvu on erittäin epätasaista.”***

# KULTTUURITEOLLISUUS — KULTTUURIA VAI TALOUTTA?

*Kimmo Aulake*

Kulttuuripolitiikka on katteeltaan erittäin laaja. Se pitää sisällään mm. taiteet, kulttuuriperinnön, kirjastot ja elokuvan. Kulttuuriteollisuuden, erityisesti audiovisuaalisten palveluiden, taloudellinen merkitys kulttuuripolitiikan alueella on kasvanut jatkuvasti. Tosiasia on, että kulttuuri- ja av-palveluita tuotetaan, levitetään ja käytetään yhä kaupallisemmin; kulttuuriteollisuus on itse asiassa globaalin markkinatalouden ytimessä. Kulttuuripolitiikka onkin joutunut laajentamaan näkökulmaansa yhä enemmän kulttuurintuotannon taloudellisiin edellytyksiin ja markkinoihin. Tämä ei sinänsä ole mitenkään ristiriidassa kulttuuripolitiikan perinteisten tavoitteiden kanssa; kulttuurin ja sen tuotannon ja jakelun tukeva taloudellinen perusta edistää luovan työn edellytyksiä. Tarjonnan moninaisuuden varmistaminen nousee toki yhä tärkeämmäksi.

Uutta sen sijaan on, että kulttuuriin kohdistetaan yhä enemmän sen omille lähtökohdille vieraita periaatteita ja sääntöjä. Tästä ovat esimerkkeinä monenkeskinen kauppapolitiikka sekä kilpailu- ja investointipolitiikat, jotka ovat laajentaneet tai laajentamassa katettaan eri palvelusektoreille, kulttuuri- ja av-palvelut mukaan luettuina. Kulttuuria luovat, tuottavat ja jakelevat tahot samoin kuin kulttuuripolitiikka ovat vasta alkamassa ymmärtää tilanteen kaikkia vaikutuksia.

## KASVU HUIMAA MUTTA EPÄTASAISTA

Kulttuuriteollisuuden taloudellisesta merkityksestä antavat kuvan mm. seuraavat luvut: Unescon laajan kulttuuriteollisuuskäsitteen mukaan (ml. kustannus, musiikki, kuvataide, pelit, elokuva, radio, televisio, urheiluvälineet) alan vuotuisen kaupan arvo kasvoi 95,3 miljardista US dollarista 387,9 miljardiin vuosina 1993 - 1998 (International Flows of Cultural Goods”, 1980-98, UNESCO, 2000). Arvioiden mukaan av-ala työllistää EU maissa 1,8 miljoona henkilöä. Vuonna 1997 seitsemän suurimman av-alan yrityksen yhteenlaskettu liikevaihto oli 118 miljardia dollaria, joka oli yhtä paljon kuin 50 alan suurimman yrityksen liikevaihto vain



neljä vuotta aikaisemmin. Edelleen WTO:n tilastojen mukaan viihdepalvelut, joka pitää sisällään av-palvelut, on noussut matkailupalveluiden ohi suurimmaksi sähköisen kaupan sektoriksi.

Maailmanlaajuisesti kulttuuriteollisuudella siis näyttää menevän hyvin, yleisistä taloussuhdanteista toki riippuen. Jos tarkastelua kohdennetaan tarkemmin sektorin sisälle, havaitaan, että kasvu on erittäin epätasaista. Em. Unescon selvityksen mukaan viisi suurinta viejämaata (USA, Japani, Kiina, UK ja Saksa) vastasivat n. puolesta koko maailman kulttuuriteollisuuden viennin arvosta vuonna 1998. Ei ole syytä olettaa, että trendi olisi mitenkään muuttunut. Ala on myös keskittynyt valtaviiin konglomeraatteihin. Seitsemästä suurimmasta yrityksestä kolme (Viacom, AOL - Time Warner ja Disney) on yhdysvaltalaisia ja yksi (News Corporation) toimii osittain USA:ssa kotimarkkinayrityksenä. Kun kohdennetaan tarkastelua edelleen elokuvaan ja videoon, havaitaan, että niiden kauppa on pahassa epätasapainossa USA:n hallitessa markkinoita suvereenisti. USA:laisten elokuvien markkinaosuus vaihtelee EU-maissa n. 60% ja lähes 90% välillä. Euroopan Audiovisuaalisen Observatorion tilastojen mukaan Euroopan alijäämä USA:lle elokuva- ja televisio-ohjelmien osalta oli vuonna 2000 yli 6 miljardia euroa. Nyt alijäämä lähestyynee jo 10 miljardia euroa.

Tässä markkinatilanteessa varsinkin pienempien eurooppalaisten maiden av-alan yritysten on usein vaikea saada tuotteitaan edes omille kotimarkkinoilleen. Kyseessä on suuri kulttuurinen ongelma jolla on, alan yleisen kasvun huomioon ottaen, myös huomattava taloudellinen merkitys. Kaikki EU-maat ovatkin kehittäneet kulttuuri- ja av-poliittisia toimia, joiden tarkoituksena on turvata oman kielisten ja kulttuuristen ohjelmien tuotanto ja saatavuus. Lisäksi EU:lla ja Euroopan neuvostolla on omat av-poliittiset toimenpiteensä, jotka kannustavat mm. eurooppalaista alan yhteistyötä ja edistävät eurooppalaisten ohjelmien pääsyä omille markkinoilleen.

Näiden sektorin omien kysymysten lisäksi edellä viitattu kaupallisten, kilpailullisten ja investointiaspektien merkityksen korostuminen on luonut kokonaan uuden ulottuvuuden ja haasteen kulttuuripolitiikalle: kuinka suhtautua ja vastata ao. politiikkojen katteen laajenemiseen ja säilyttää riittävä kulttuuripoliittinen toimintavapaus.

### KAUPPAPOLITIIKAN JA KULTTUURIPOLITIIKAN INTRESSIT

Kauppa- ja investointipolitiikka perustuvat voimakkaille, suhteellisen yksinkertaisille periaatteille. Niitä ovat erityisesti yleinen suosituimmuuskohtelu MFN (kaikille valtioille ja niiden palveluntarjoajille taataan yhtä hyvä kohtelu kuin sille valtiolle, jolle on tarjottu paras kohtelu) ja kansallinen kohtelu NT (kaikille valtioille ja niiden palveluntarjoajille taataan vähintään yhtä hyvä kohtelu kuin kansal-

lisille palveluntarjoajille). Vaikka palvelukaupassa näihin periaatteisiin on ollut mahdollista tehdä joko poikkeamia (MFN) tai niitä ei sovelleta automaattisesti (NT), ne muodostavat ko. politiikkojen perustan. Juuri näiden horisontaalisten periaatteiden johdosta monenkeskisen kauppapolitiikan on niin vaikea ottaa huomioon muiden sektoreiden omaa sääntelyä ja sen lähtökohtia. Toisaalta, ilman näitä periaatteita monenkeskinen kauppapolitiikka olisi vain varjo nykyisestä.

Kauppapolitiikan osalta näiden periaatteiden tavoitteena on lisätä rajat ylittävää kauppaa markkinoille pääsyä helpottamalla, vähentää haitallista protektionismia, edistää kansainvälistä työnjakoa ja sen myötä saatavaa ns. suhteellista etua (comparative advantage) ja näin tukea maailmanlaajuisesti suotuisaa taloudellista kehitystä. On itsestään selvää, että kulttuuripolitiikka pyrkiessään edistämään kulttuurista luovuutta, osallistumista ja moninaisuutta ei ole mitenkään ristiriidassa näiden kauppapolitiikan tavoitteiden kanssa.

Onkin paradoksaalista, että vaikka molemmat politiikat pyrkivät markkinoille pääsyn parantamiseen, niiden menetelmät ovat ainakin osin toistensa kanssa yhteismitattomia. Tukiessaan omia kulttuurin tuottajiaan ja kehittäessään eurooppalaista yhteistyötä ulkomaisten palveluntarjoajien hallitsemilla markkinoilla eurooppalaisen kulttuuripolitiikan toimet näyttäytyvät kauppapolitiikan näkökulmasta helposti kaupan esteinä. Kulttuuripolitiikan näkökulmasta taas täydellinen MFN:n ja NT:n soveltaminen johtaisivat Euroopan av-markkinoilla markkinoille pääsyn lisäämisen sijasta markkinoiden tosiasialliseen sulkeutumiseen ja vaikeuttaisivat alueellisen yhteistyön kehittämistä.

Kulttuurin kohdalla ei voi soveltaa myöskään suhteellisen edun periaatetta. Vaikka kulttuurituotteita voi toki tuoda, tiettyä kulttuuria voivat ylläpitää ja uusintaa vain siihen kulttuuriin kuuluvat: suomalaista kulttuuria voivat uusintaa vain suomalaiset. Jacques Delors viittasi juuri tähän kulttuurin erityisyyteen kuuluisassa lauseessaan "La culture, c'est ne pas un marchandise comme les autres" (kulttuuri ei ole kuin mikä tahansa kauppatavara).

### KULTTUURISESTA MONINAISUUDESTA YLEISSOPIMUS

Opetusministeriö on painottanut systemaattisesti, että kulttuuri- ja kauppapolitiikan välisiä suhteita koskevassa kansainvälisessä keskustelussa on kyettävä nousemaan yli politiikkojen välineitä koskevien ristiriitojen ja nähtävä politiikkojen tavoitteiden yhteneväisyydet. Lisäksi on syytä pitää visusti mielessä molempien politiikkojen yhtäläinen oikeutus. Kyse on mitä suurimmassa määrin politiikkatavoitteiden yhteensovittamisesta kestäväen kehityksen hengessä. Tästä näkökulmasta artikuloimme globalisaation hallinnan ydinkysymyksiä.

Ajatus kulttuurista moninaisuutta koskevasta yleissopimuksesta on ollut tärkein keskustelunaihe kulttuuripolitiikan piirissä viime vuosina. Ajatus on jalostunut konkreettiseksi prosessiksi ja tavoitteena on, että Unescon 32. yleiskokous vuoden 2003 syksyllä antaisi järjestölle mandaatin valmistella sopimus. Opetusministeriö pitää ajatusta hyvin perusteltuna. Kulttuurisen moninaisuuden kunnioittaminen on noussut yhdeksi globalisaation suurimmista haasteista. Myös muiden politiikkojen kehittyminen ja niiden soveltamisalan laajentaminen koskemaan myös kulttuuria ja kulttuuripalveluita edellyttää kulttuuripolitiikan kansainvälisen ja monenkeskisen ulottuvuuden ja alan sopimusverkoston kehittämistä. Kulttuurista moninaisuutta koskevalla yleissopimuksella voisi olla erittäin tärkeä rooli politiikkatavoitteiden yhteensovittamisen varmistamisessa ja siten kulttuurin ja kulttuuriteollisuuden kulttuurisen, taloudellisen ja yleisen yhteiskunnallisen merkityksen turvaamisessa.

*Kirjoittaja työskentelee erityisasiantuntijana opetusministeriössä. Hän toimi erityisasiantuntijana Euroopan komissiossa 1994 - 96 ja Euroopan neuvostossa 1998 - 2001 ja hän on opetusministeriön WTO -työryhmän puheenjohtaja.*

**Tilastotietoa kulttuuriteollisuudesta**  
(kts. tarkemmin oheinen artikkeli)

- Kulttuuriteollisuuden vuotuinen kaupan arvo maailmassa  
1993 1998  
95,3 mrd. US \$ 387,9 mrd. US \$
- Viisi kulttuuriteollisuuden suurinta viejamaata  
USA, Japani, Kiina, UK ja Saksa  
= n. 1/2 maailman kulttuuriteollisuuden viennin arvosta (v. 1998)
- 7 suurimman av-alan yrityksen yhteenlaskettu liikevaihto  
118 mrd. US \$ vuonna 1997,  
vuonna 1993 saman liikevaihdon muodosti  
50 suurinta yritystä yhdessä
- Viihdepalvelut (ml. av-palvelut)  
suurin sähköisen kaupan sektori maailmassa
- Av-ala työllistää EU maissa 1,8 milj. henkilöä
- USA:laisten elokuvien markkinaosuus EU maissa n. 60% - 90%
- Vuonna 2000 Euroopan alijäämä USA:lle  
elokuva- ja televisio-ohjelmista  
yli 6 mrd. € , vuonna 2003 lähes 10 mrd. €

# TIETOYHTEISKUNTA — MUISTAMISEN YHTEISKUNTA?

*Kai Ekholm*

Tietoyhteiskunnasta on tullut hokema, jota toistamme mantran tavoin ikään kuin se itsestään toisi meille onnelan. On vaara, että “kulttuuriyhteiskunnalle” käy samoin. Pelkistä puheista tai strategioista ei kuitenkaan valmista synny. Tietoa ja kulttuuria meillä on, jos sitä halutaan käyttää ja kehittää, mutta onko meillä ymmärrystä toteuttaa tieto- ja kulttuuriyhteiskuntaa sellaisissa muodoissa ja niillä välineillä, jotka tieto- ja kulttuuriyhteiskunnassa ovat luontaisia? Saamme aikaan radio- ja tv-tuotantoa vuoden ympäri satoja tuhansia tunteja, lehtiin miljoonia palstakilometrejä leipätekstiä, lähes 20 000 kirjamuotoista painatetta ja miltei 100 000 yleispainatetta, mutta emme ole saaneet vielä verkkoon jotakin, jota sopisi nimittää kansalliseksi verkkokokokoelmaksi tai kansalliseksi muistiksi?

Filosofi Paul Virilion mukaan tietoyhteiskunta on siirtynyt kiihtyvään unohtamisen tilaan. Haluammeko Suomessa olla vauhdittamassa tätä kehitystä? Haluammeko muistaa vai unohtaa?

## ASIOILLA ERILAISET VAUHDIT

Kansallinen digitointi edustaa konkreettista siirtymää kulttuurisen tietoyhteiskunnan toteuttamisessa. Olemme kansakuntana kuin Suomen jääkiekkomaajoukkue Kurt Lindströmin luotsaaman maailmanmestaruuden jälkeen. Miksi tuo mestaruus ei automaattisesti uusiudukaan? Siksi, ettemme ole siirtyneet harjoitusten toiseen vaiheeseen. Kansalliselle digitointiohjelmalle on kipeästi kysyntää muistiorganisaatioissa, kouluissa, virtuaaliyliopistossa, kustantamoissa ja mediassa. Tietoyhteiskuntakehityksessä on kyse siitä, että infrastruktuurin ja sisältöjen kehittämisen pitäisi kulkea rinta rinnan.

Paul Virilio kuvaa mainiosti, miten eri asioilla on oma vauhtinsa. Muodilla ja kaupalla se voi olla viikkojen tai kuukausien mittainen. Kansallisella kulttuurilla satojen vuosien jänneinen. Pidempi jänne on vain luonnolla ja ekologiaalla (tai



kosmologialla) ja sitäkin olemme hitaasti oppimassa. Kansalliskirjastomme johtajana olen joutunut miettimään, mikä on muistiorganisaation, kuten edustamani laitoksen, ns. tulostavuu tällä tavoin ymmärrettynä?

Aineiston digitointi julkiseen verkkoon sisältää monia paradokseja. Tähän lyhytjäteisyyden ja päiväperhojen, epätiedon ja unohtamisen sekamelskaanko pitäisi tuottaa kansallinen muistikokoelma keskiajan fragmenteista suurmiestemme käsikirjoituksiin? Kyllä. Eikö riitä, että ne ovat vihkiytyneiden tutkijoiden käytössä esimerkiksi Kansalliskirjastossa? Ei. Aineiston luonne (Nordenskiöldin kartat, keskiajan fragmentit, savikiekot, halvan paperin painatukset) ei yleensä salli asiakaskäsittelyä. Lisäksi tähän sisältyy ajatus, että käyttäjän tai tutkijan aika on rajaton. Käsiä pelillä selaileminen on äärettömän hidasta ja usein aineistoa ei ole edes luetteloitu (keskiajan fragmentit) tai kokonaisuutena saatavilla (savikiekot). Digitointi luo kertakustannuksella mielekkään aineistotietokannan, jonka tiedonhakuominaisuudet jo perustelevat sen olemassaolon. Lisäksi digitointi merkitsee lähes jokaisessa tapauksessa hauraan aineiston konservointia ja säilytyksen parantamista.

## DIGITOINTI AUTTAA MUISTAMAAN

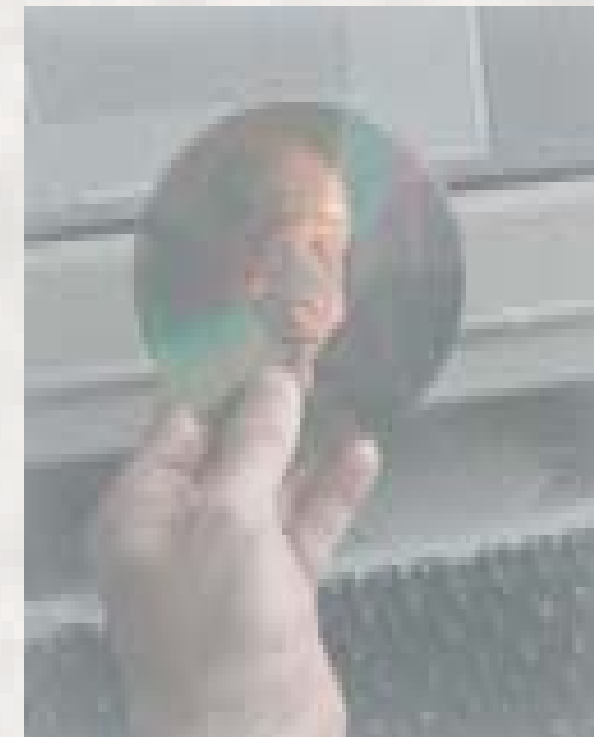
Kansallinen digitointi on edennyt toistaiseksi Suomessa ad hoc -tasoisesti, yksittäisinä, ja usein myös rahoituksen loppuessa keskenjääneinä hankkeina. Ongelma on siinä, että olemme kansakuntana jäämässä pahasti muista jälkeen, vaikka tietoyhteiskuntakehityksellä muutoin ylpeilemme. Esimerkiksi Yhdysvalloissa Kongressin kirjasto sai äskettäin 90 + 90 miljoonaa dollaria (jälkimmäinen oli ehdollista yritysrakaa), samoin Iso-Britanniassa, Hollannissa ym. on vastaavia digitointisijoituksia. Ruotsissa valtiovalta sijoitti tuntuvaan summaan virtuaaliyliopiston paikalliseen sisältötuotantoon, kun meillä virtuaaliyliopiston toteuttamisessa pulmana on ollut nimenomaan sisältötuotanto.

Olennaista eivät ole kuitenkaan nuo summat, vaan valtiollisen sitoutumisen aste. Tietoyhteiskunnassa digitointi ei ole vaihtoehtoista toimintaa, joka voidaan jättää tekemättä tai lykätä tuonnemmaksi, koska aineisto on entiseen tapaan jossakin saatavilla. Usein saatavuus on puutteellisen luetteloinnin vuoksi heikko ja edellyttää, että tutkija tekee sen itse. Digitointi on kokoelmatyötä, ei optio. Se kirjaimellisesti luo uusia tutkimuskokoelmia ja mahdollistaa tutkimusaiheita. Digitoinnilla voimme luoda paitsi alkuperäisaineistoja tutkimukselle, myös kokonaisii maailmankuvia, kuten 1800-luvun aineiston digitointisuunnitelmat osoittavat. Tuon kansallisesti tärkeän aikakauden aineiston digitointi jos mikä edistäisi kansallisen identiteettimme ja kulttuurimme ymmärtämistä. Otaksun myös hankkeiden piristävän kaupallista sisältöteollisuutta.

Näiden suunnitelmien toteuttamisessa on edetty pisimmälle digitaalisen sanomalehtikokoelman luomisessa. Kansalliskirjastossa on digitoitu (<http://digi.lib.helsinki.fi>) 125 000 sivua sanomalehtiä vuosilta 1771-1860 ja päästäessä vuoteen 1890 tulee 800 000 digitoitua sivua lisää. Kokoelma on ollut myös hyvä esimerkki siitä, miten digitointi voi lisätä ja monipuolistaa kulttuurista osallistumista. Kokoelma on ollut äärimmäisen suosittu: puolessa vuodessa yli 800 000 käyntiä! Se osoittaa, että kansallinen menneisyysseemme ja kulttuurimme kiinnostaa kansalaisia, kunhan se vain on asiantuntevasti työstettynä ja nykyteknologian mahdollistamin välinein saatavilla. Olisi epäilemättä perusteltua jatkaa projektia koskemaan myös 1900-luvun aineisto.

Oman kulttuurin kehittäminen ja sen säilyttäminen edellyttää aina eräänlaista eri toimijatahoja sitouttavaa kansallissopimusta. Kansallinen digitointisuunnitelma on sekä kulttuurin kehittämistä että sen säilyttämistä. Se on tärkeä osa tietoyhteiskunnan sivistys- ja kulttuuripolitiikkaa ( siis uuden kansallisen sopimuksen paikka.

*Kirjoittaja on filosofian tohtori ja dosentti. Hän toimii ylikirjastonhoitajana Suomen kansalliskirjastossa.*





# KULTTUURIPOLITIikka



*“Miltä näyttäisi yhteiskuntapolitiikka, joka tekisi samankaltaisen näkökulma- ja painotusmuutoksen, joka on tapahtunut yhteiskuntateorioissa?”*

# KULTTUURI KEHITTYY YHTEISKUNNAN OSANA — JA YHTEISKUNTA KULTTUURIN

*Anita Kangas, Esa Pirnes*

Yhteiskuntateorioissa on viime vuosina tapahtunut merkittävä näkökulman tai painotuksen muutos. Sosiaalista maailmaa tutkitaan ja tulkitaan entistä enemmän kulttuurin käsitteen kautta. Puhutaan kulttuuriperustaisista yhteiskuntateorioista, joissa kulttuuri ja yhteiskunta edustavat samalla jatkumolla erilaisia näkökulmia ymmärtää sosiaalista maailmaa. Kulttuuri luotaa toimintamme luovia, symboli- maailman käsittelyyn liittyviä puolia, yhteiskunta sen organisoituneita järjestäytymismuotoja, pyrkimystä ohjata ja säännellä sitä kehitystä, jota haluamme tuottaa. Molempia tarvitsemme; kehitystä ei synny ilman luovuutta, mutta sosiaalinen maailma tarvitsee myös sääntöjä, sopimuksia, instituutioita ja muita yhteistoinnin järjestelyjä. Toista aluetta ei voi tarkastella eikä ymmärtää ilman toista.

Käytännön kannalta oleellista näkökulmamuutoksessa on, että huomio kiinnitetään niihin sosiaalisuuden muotoutumisen vaiheisiin, joissa toimijan luova panos on suurimmillaan. Pyritään siis tunnistamaan ne voimavarat, jotka sisältyvät kulttuuriseen perintöön, taiteelliseen luovuuteen, kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvaan arvojen ja mielipiteiden muodostukseen ja kulttuuriseen toimintaan sekä merkityssisältöihin perustuvaan tuotantoon markkinoilla, kulttuuriteollisuuteen. Huomiota kiinnitetään myös siihen, miten me jokapäiväisessä elämässämme käytämme ja muokkaamme symbolista maailmaa. Kulttuuri ei ole vain taiteen tekemistä ja harrastamista, vaan tapamme elää ja toteuttaa itseämme. Kyse on laajasti ymmärretystä hyvinvoinnista, elämisen laadun osatekijöistä.

## TOIMIJAT UUSISSA ASEMISSA

Taiteen ja kulttuurin rooli luovuuden tuottajana on tunnustettu, joskaan ei aina riittävästi tunnustettu tai tuettu esimerkiksi julkisen vallan niihin osoittamina resurssipanoksina. Taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksiin yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin lisääjänä on kuitenkin alettu kiinnittää enemmän huomiota niin kasvatus-, koulutus-, hoiva- kuin kaavoitus- ja tekniikan alan organisaatioissa. Tämä on johtanut siihen, että taiteisiin ja kulttuuriin sisältyviä voimavaroja hyödynnetään niin kansallisissa kuin alueellisissa ja paikallisissa kehittämisstrategioissa.

Suomessa kulttuuripolitiikka on ollut perinteisesti voimakkaasti julkisen vallan ohjaamaa, sektorihallintoon sekä sen asiantuntija- ja sidosorganisaatioihin liitettyä. Siihen on historialliset syynsä, ja kulttuuripolitiikan perussisältö on pysynyt laajasti ottaen ennallaan. Nyt kehityssuunta alkaa muuttua, puhutaan yhteishallinnan käsitteestä, jolla tarkoitetaan pyrkimyksiä julkisen vallan omien tuotanto- ja palvelutoimintojen vähentämiseen ja julkisen vallan ja hierarkkisten byrokraattisten valtajärjestelmien hajauttamiseen. Julkisen vallan toimijoita haastavat nyt toisesta suunnasta kulttuurin markkinatoimijat ja toisesta kolmannen sektorin toimijat.

Kaikilla mainituilla toimijatahoilla on keskenään hieman erilainen kosketuspinta kansalaisiin, joilta myös kulttuuripolitiikka viime kädessä saa oikeutuksensa ja jotka on otettava huomioon omana kulttuuripoliittisena toimijatahonaan. Kosketuspintojen erilaisuuden takia kulttuuripolitiikan sisällöistä ja johtopäätöksistä käydään määrittelykamppailua.

Tämä kamppailu sekä kansainväliset ja muut muutosvoimat ovat asettaneet kulttuurin ja taiteen kenttien toimijat uusiin asemiin, ja sen kautta toimimaan joko defensiivisesti tai innovatiivisesti. Ajan yleiset kehitystrendit suosivat ehkä joitain toimijatahoja toisten ohi, mikä voi hämärtää kulttuuripolitiikan kentän kokonaisuuden hahmottamista. Haasteena on kuitenkin näiden erilaisten toimijoiden roolin tunnistaminen ja niiden välinen tasapaino niin, että jonkin toimijatahon vaikutusvalta ei kasvaisi suhteettoman suureksi. Lähinnä – ja osin aiheesta – tällaista riskiä on nähty liittyvän nykyisin liialliseen kulttuurin markkinoistumiseen.

## KULTTUURISEEN YHTEISKUNTAPOLITIikkaAN

Tarkasteltaessa kulttuuripolitiikkaa pitkinä kehityslinjoina (ks. kuvio) voidaan havaita siirtymä ensin taidepainotteisista kulttuuripolitiikan tehtävistä eri väestö-

ryhmien kulttuuriolosuhteista tukevien tehtävien suuntaan ja nykyisin kulttuuriin yhteiskuntapolitiikkaan. Viime mainittu tarkoittaa kulttuuriin sisältyvien merkitysten ja voimavarojen tunnistamista ja hyödyntämistä sekä yksilöiden että yhteisöjen kehityksessä.

Mitä kaikkea tämä tarkoittaa konkreettisina kulttuuripoliittisina tehtävinä, on vielä osin avoin kysymys. Voidaankin kysyä, miten kulttuurin kasvanut merkitys näkyy yhteiskuntapolitiikassa yleensä tai kulttuuripolitiikassa ja -hallinnossa erityisesti? Miltä näyttäisi yhteiskuntapolitiikka, joka tekisi samankaltaisen näkökulma- ja painotusmuutoksen, joka on tapahtunut yhteiskuntateorioissa?

Riittääkö painotuksen muutokseksi se, että koetamme pikkuhiljaa laajentaa kulttuuripolitiikan sisältöaluetta ja vastuuta nykyisessä hallintorakenteessa? Edustavatko kulttuurista näkökulmamuutosta hallinnonalojen väliset yhteistyöhankkeet, kuten kulttuuriteollisuus- ja sisältötuotantohankkeet sekä osaamiskeskusohjelmat, tai uusina keskushallinnon kehittämisen välineinä ns. politiikkaohjelmat? Edustaako tätä näkökulmamuutosta hallinnon eri sektoreiden sisällä yhä kasvavaan arviointitutkimukseen liitetty uusi vaatimus kulttuurin vaikutusten mittaamisesta mitä erilaisimmissa hankkeissa? Näitä ja muita kysymyksiä voidaan analysoida yhteishallinnan, instrumentaalisen kulttuuripolitiikan, itseisarvoisen taidenäkömyksen tai kulttuuridemokratian kehityksissä.

Riittävätkö pelkät keskushallintotason hankkeet monialaisessa, monien toimijoiden kirjavassakin toimintakentässä? Miten etsittyä – varsinaisen taiteellisen toiminnan tukemisen lisäksi – tukemaan niitä paikallisen ja alueellisen tason toimijoita ja toimintoja, joissa suomalaista kulttuuriperintöä sekä vaalitaan että luovasti uudistetaan joko jokapäiväisissä käytännöissä tai erityisissä kehittämisprojekteissa?

Tällainen lähtökohta koskisi sekä maaseutu- että kaupunkikulttuurien kehittämistä, sekä perinteisten kulttuuristen ryhmien että uusien ryhmien ja itseilmaisutapojen tukemista, sekä yksilöiden elämänhallintakykyjen että yhteisöllisten kehittämisvoimavarojen vahvistamista, sekä kulttuurisen moninaisuuden että monikulttuurisuuden edistämistä. Tällainen lähtökohta merkitsisi myös kulttuuripolitiikan pääosin korkeakulttuuriin kytkeytyneen asiantuntijatiedon monipuolistamista ja uuden tiedon tuottamista politiikan käyttöön. Monimutkaistuvan yhteiskunnan mukanaan tuomiin haasteisiin ja kysymyksiin vastaamiseksi tarvitaan kaikkien kulttuuripolitiikkaan vaikuttavien toimijatahojen aitoa vuorovaikutusta ja verkostoutumista.

Kulttuuri on monen muun ohessa myös politiikkaa: valintoja siitä, mikä nähdään ihmisten yksityisessä tai sosiaalisessa elämässä tärkeäksi. Tähän on poliitikkojen



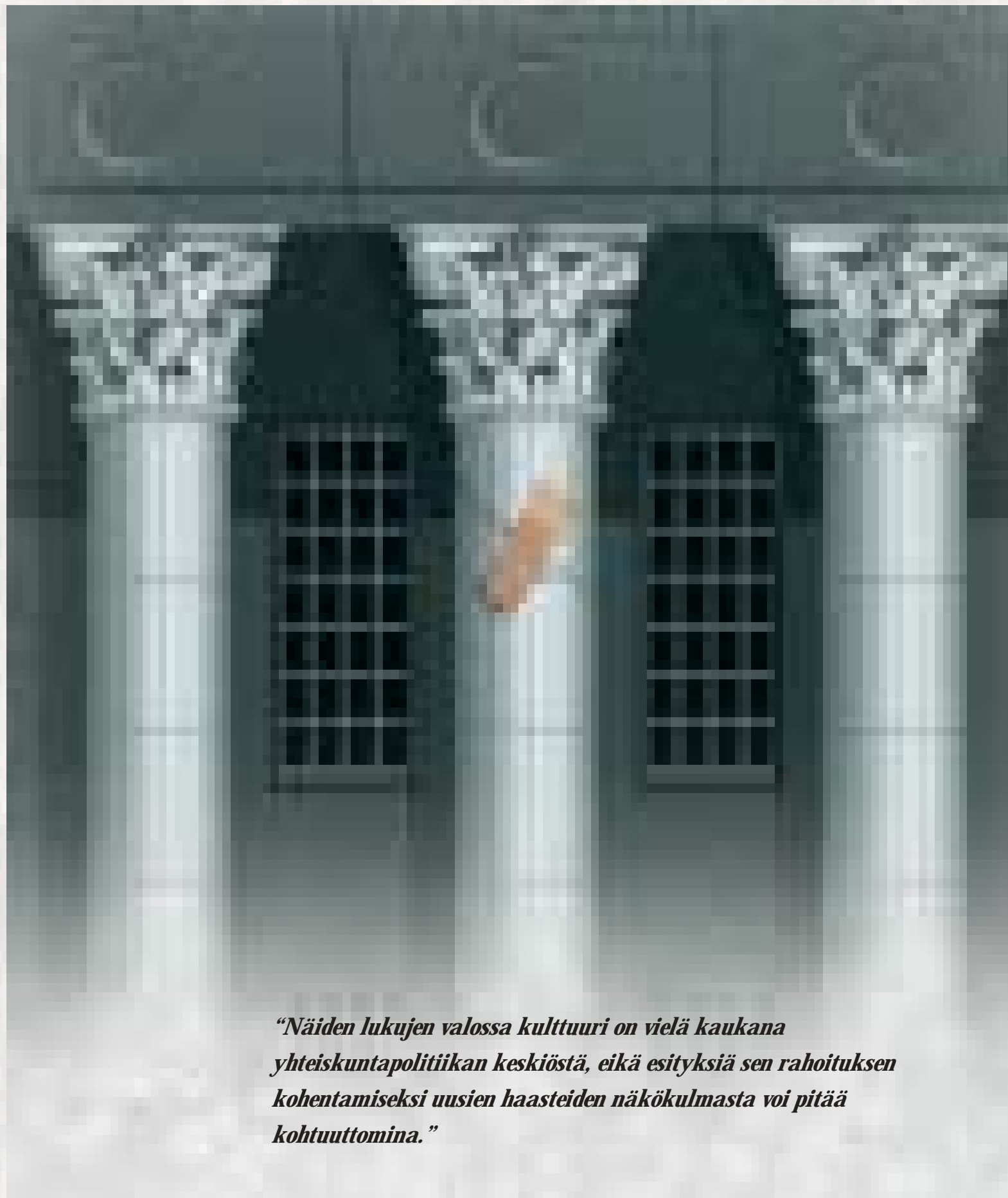
kansalaisten edustajina otettava kantaa. Myös toimijaverkostojen muotoutuminen sisältää valinnan paikkoja. Verkostojen solmukohdat muotoutuvat alhaalta päin tai ne muotoillaan ylhäältä. Opetusministeriöllä on hallussaan luonnollisesti yksi solmukohdan paikka, mutta jatkossa siltä kysytään kulttuurisen yhteiskuntapolitiikan toteuttamiseksi uudenlaista asiantuntijuutta eri suuntiin. Se joutuu määrittelemään suhteensa markkinatoimijoihin, madaltamaan aita korkeakulttuuriin sitoutuneen asiantuntijuuden ja muita kulttuurikäsitteitä edustavien toimijoiden välillä ja kysymään kansalaisten määrittelyoikeuksien perään. Tässä kaikessa se joutuu käymään keskustelua yhteiskuntapolitiikan kokonaisuutta edustavien tahojen kanssa myös siitä, mikä on kulttuurin todellinen rooli yhteiskunnassa.

*Kirjoittajista Anita Kangas toimii kulttuuripolitiikan professorina Jyväskylän yliopistossa. Hän on mm. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhteistyön hallituksen ja Suomen kulttuurirahaston Keski-Suomen rahaston puheenjohtaja. Esa Pirnes työskentelee osanaikaisena tutkijana Jyväskylän yliopistossa. Päävirassaan hän on erikoissuunnittelija opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolla.*

Kuvio:

Suomalaisen kulttuuripolitiikan linjat	
Linja	Politiikan sisältö
1. pitkä linja 1960-luvulle	<ul style="list-style-type: none"><li>kansallisen identiteetin luominen</li><li>valtion tehtävien luominen</li><li>taidepolitiikka: taiteen tukeminen</li></ul> TAIDE
2. pitkä linja 1990-luvulle	<ul style="list-style-type: none"><li>hyvinvointivaltio</li><li>taide- ja taiteilijapolitiikka</li><li>läpivaltioistuminen</li><li>kulttuuripolitiikka</li></ul> KULTTUURITOIMINTA
3. pitkä linja 1990-luvulta ➡	<ul style="list-style-type: none"><li>markkinoistuminen</li><li>teollistuminen/teollistaminen</li><li>kulttuuripolitiikka</li><li>teknologisoituminen</li><li>läpikansainvälistyminen</li><li>kulttuurinen yhteiskuntapolitiikka</li></ul> KULTTUURI

*Lähde: Anita Kangas, Anita Kangas & Juba Virkki, Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet, SoPhi, 1999. Supistettu versio.*



***“Näiden lukujen valossa kulttuuri on vielä kaukana yhteiskuntapolitiikan keskiöstä, eikä esityksiä sen rahoituksen kohentamiseksi uusien haasteiden näkökulmasta voi pitää kohtuuttomina.”***

## KULTTUURIPOLITIIKAN HAASTEET 2000- LUVUN ALUSSA

*Kalevi Kivistö*

Kulttuurin merkitys on ollut yhteiskunnallisesti aina suurempi kuin voi päätellä hallinnollisessa kokonaisuudessa rajatun kulttuuripolitiikan tehtävistä. Esimerkiksi 1800-luvulla kulttuuripolitiikka koski varsin kapeassa mielessä taiteiden edistämistä, vaikka taide- ja kulttuurielämä rakensi keskeisellä tavalla itseään etsivää kansakuntaa.

1960-luvulta lähtien kulttuuripolitiikan alue ja tehtävät alkoivat laajeta. Vuoden 1965 valtion taidekomitean mietinnön linjausten pohjalta luotiin taidetoimikunta- ja läänien taidetoimikuntajärjestelmä sekä taiteilija- ja kohdeapurahajärjestelmä taiteilijaprofessuureineen. Vuoden 1974 kulttuuritoimintakomitean mietinnössä kiinnitettiin puolestaan huomio erityisesti omaehtoisen kulttuuritoiminnan edellytyksiin ja kulttuuripalvelujen tasavertaiseen saatavuuteen. Näiden linjausten voi nähdä kehittyvän vuonna 1978 eduskunnalle annetussa taidepoliittisessa selonteossa ja vuoden 1982 kulttuuripoliittisessa selonteossa. Niiden pohjalta mm. annettiin kunnille valtionosuuksin varustettu velvoite kulttuuritoiminnan organisoimiseen, tukemiseen ja edistämiseen.

1990-luku ja erityisesti sen alussa koettu lama muutti kulttuuripolitiikan asemaa sekä haasteina että elintilana. Vuoden 1992 KUPOLI-toimikunta ja seuraavan vuoden kulttuuripoliittinen selonteko painottivat kulttuuripolitiikan haasteina monikulttuurisuutta, alueellisuutta, yksilöllistä toimijuutta, kulttuuriteollisuutta ja eri toimijoiden välistä vuoropuhelua. Taiteilijoiden asemaa tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti, ei vain apurahapolitiikan näkökulmasta. Lama kuitenkin leikkasi kulttuurin määrärahoja sekä valtiolla että kunnissa. Vuoden 1993 valtionosuusuudistus ehti turvata teattereiden, orkesterien ja museoiden perusrahoituksen, mutta muutoin valtionosuusuudistuksessa purettiin valtion ohjausta ja vahvistettiin kuntien itsehallintoa ja molempien resurssileikkaukset rajoittivat kulttuuripolitiikan toimintamahdollisuuksia. Kulttuuripolitiikka on nyt valtion ja kuntien yhteinen haaste, johon myös yksityinen sektori on tuonut oman lisänsä 90-luvun kehityksen myötä.

Kulttuuripolitiikan kehittämisen on nähty vakiintuneen em. kausien jäljiltä neljään yleiseurooppalaiseen periaatteeseen: luovuuden edistämiseen, kulttuuri-identiteetin vahvistamiseen, kulttuurisen monimuotoisuuden edistämiseen ja tasavertaisen osallistumisen edistämiseen. Nämä periaatteet pätevät vielä 2000-luvun alussakin. Niihin kohdistuu kuitenkin uudenlaisia paineita. Toimintaympäristömuutokset ja kulttuuripolitiikan uudet haasteet tavallaan testaavat niiden kestävyyttä ja samalla avartavat niihin kytkeytyvää kulttuuripolitiikan toiminta-alaa. Näitä heijastelee vuonna 2002 valmistunut taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelmaehdotus.

### KULTTUURI VOIMAVARANA

Kulttuuripolitiikan uudet haasteet liittyvät kulttuuriin voimavarana, kansainvälistymiseen ja globalisaatioon, tietoyhteiskuntakehitykseen, kulttuurin popularisoitumiseen ja arkistumiseen, kulttuuripalvelujen saatavuuteen sekä kulttuuripolitiikan asemaan yhteiskuntapolitiikassa.

Yhteisöllisesti tarkasteltuna luovuus ja kulttuuri voimavarana tarkoittaa niiden sisällyttämisestä yhteisöjen kehittämisstrategioihin. Tällöin voi olla kyse kulttuurin vaikutuksista elinkeinopolitiikkaan, työllisyyteen, matkailuun, yhdyskuntarakenteeseen, ympäristöön jne. Tällaiseen kulttuurin hyödyntämiseen on suhtauduttu perinteisesti kulttuurin “omalla kentällä” varauksellisesti ja muilla kentillä vähäisellä kiinnostuksella, mutta nyt tilanne on toinen. Kuten Ilkka Heiskanen esittää kirjoituksessaan, hyödyntämisen ei tarvitse olla ristiriidassa kulttuurin itseisarvon kanssa, jos erilaisia kulttuurihankkeita toteutettaessa aineettomien voimavarojen kansalliset ja alueelliset varastot saavat täydennystä eivätkä tyhjene. Tämä edellyttää huolehtimista luovan taiteellisen työn ja kulttuurin uusiutumisen edellytyksistä ja resursseista niin taiteilija- kuin laitostasolla. Erityisesti on tuettava ‘luovinta luovuutta’. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta esittikin määrärahalisäystä erityisesti kokeilu- ja kehittämistoimintaan.

Myös yksilöiden, henkisen kasvun ja elämänlaadun kannalta tarkasteltuna taiteilijoiden luomat tuotteet ja taidelaitosten toiminta on ensisijaisen tärkeää. Tästä näkökulmasta kulttuuripoliittisten toimien kohteeksi tulee myös ihmisten “kykyistäminen” ja “valtaistaminen” kulttuurin toimijoina ja kokijoina. Se tarkoittaa mm. lastenkulttuurin sekä taide- ja kulttuurikasvatuksen kehittämistä sekä taiteen ja kulttuurin kokemiseen liittyvien esteiden madaltamista tai poistamista.

Esteet voivat olla rakenteellisia, asenteellisia, tiedollisia tai yksilöiden toimintakykyihin liittyviä. Rakenteellisista esteistä on kyse silloin, kun kulttuuripalvelut eivät ole sosiaalisista tai alueellisista syistä kaikkien saavutettavissa. Näin alueellisesti keskittyvä kehitys haastaa kulttuuripolitiikan osallistumisen edistämisen tavoitteen keskittäessään myös kulttuuripalveluja kasvukeskuksiin. Tämän vuoksi

on tärkeää palvelutason turvaaminen sekä valtionosuusjärjestelmän kautta että kuntien omin toimin ja resurssein. Myös palvelujen tuottajilta tarvitaan palvelujen tehostuvaa alueellistamista, kiertuetoimintaa jne. Toisentyypinen haaste tasa-arvon kannalta liittyy yhteiskunnan monimutkaistumiseen ja erilliskulttuuristumiseen, joka kytkee kulttuuripolitiikan tehtävät elämänhallinnan ja sosiaalisen kiinteyden edistämiseen sekä syrjäytymisen ehkäisyyn.

### KULTTUURIN POPULARISOITUMINEN, TEOLLISTUMINEN JA GLOBALISAATIO

Kulttuurin popularisoitumista voidaan myös tarkastella kulttuurin saavutettavuuden kannalta. Korkea- ja populaarikulttuurin välisen railon kuroutuminen kapeammaksi mahdollistaa “vapaan liikkumisen” molempien alueilla. Populaarikulttuurin voi nähdä tällöin sekä omana kulttuurin alueenaan että kulkuväylänä myös korkeakulttuurin ilmaisutapoihin. Toisaalta liiaksi karnevalisoituessaan populaarikulttuurista voi tulla este kulttuurin laadullisen monipuolisuuden ja kehittyneisyyden kokemiselle.

Popularisoitumisessa on kysymys myös painopisteiden liiakahduksista kulttuurin tuotannossa. Popularisoitumisen vaikutukset eivät ole näkyneet vielä kovin suoraan kulttuuripolitiikan ytimessä, vaikkapa taiteilijoiden apurahamyönnöissä. Toisaalta esimerkiksi elokuvatuessa kriteerit ovat väljentyneet, kun tavoitteeksi asetetaan taiteellisen laadun ohella kohderyhmäajatteluun ja tuottoihin liittyviä tavoitteita. Sama rahoituksen turvaamisen kaksoismekanismi on alkanut näkyä muuallakin. Kulttuuriteollisuutta ja sisältötuotantoa kehitettäessä rajalinja korkea- ja populaarikulttuurin välillä siirtynee edelleen populaarikulttuurin suuntaan.

Kulttuuriteollisuuden ja sisältötuotannon kehittyminen liittyy tietoyhteiskuntakehitykseen. Ne edistävät kulttuuripalveluiden tuotantoa, jakelua ja saatavuutta sekä uuden viestintätekniikan hyväksikäyttämistä. Tämä on taloudellisesti ja työllistävästi merkittävää toimintaa, mutta myös kulttuurisesti, jos asiassa osataan toimia niin, että kulttuuri ei irtaudu luovan työn perustastaan. Tasapainon säätely luovan, kulttuuria uudistavan toiminnan sekä tuotannollisen, kulttuuria markkinoilla tehokkaasti levittävän toiminnan välillä tulee olemaan kulttuuripolitiikan vaikeimpia haasteita tulevaisuudessa.

Kansainvälistyminen on siihen liittyvien yhteistoimintamahdollisuuksien takia kulttuurin kehittämisessä suuri mahdollisuus. Sen sijaan globalisaatio haastaa perinteisistä kulttuuripolitiikan tavoitteista pyrkimykset vahvistaa kulttuuri-identiteettiä ja kulttuurin monimuotoisuutta. Globalisaatio merkitsee kaupallisten kulttuurituotteiden ja palveluiden leviämistä kaikkialle ja siihen liittyvää kulttuurien yhdenmukaistuspainetta. Toisaalta erillis- ja alakulttuurit ovat osoittaneet



vahvuutensa ja ne ovat itse asiassa lisänneet merkitystään ja arvostustaan. Kulttuurisen monimuotoisuuden turvaaminen edellyttää kuitenkin aktiivisia kulttuuripoliittisia toimenpiteitä. Niitä tarvitaan myös monikulttuuristumisen tueksi sekä kulttuuripolitiikan aseman turvaamiseksi intressiristiriidoissa muiden politiikkojen, erityisesti kaupp- ja kilpailupolitiikan kanssa.

KATASTROFIN TORJUNTA EI RIITÄ

“Syrjästä esiin” oli Euroopan neuvoston kulttuuria ja kehitystä käsitelleen raportin osuva nimi vuonna 1997 (suom. 1998). Se sisälsi kulttuuripolitiikan itsensä asemaa koskevan haasteen. On nähtävä kulttuurin ja kehityksen välinen kohtalonyhteys ja siksi kulttuuripoliittikka on tuotava syrjästä esiin niin, että kulttuurin kehittämiseen sisältyvät voimavarat pääsevät vaikuttamaan koko yhteiskuntapolitiikan suuntaamiseen. Tämä tavoite voidaan nähdä kulttuurin todellisen merkityksen ja kulttuuripolitiikan tehtäväalueiden saattamisena entistä lähemmäs toisiaan.

Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan syrjässä tai keskellä olemista ei voi mitata pelkästään eikä ehkä ensi sijaisestikaan sen hallinnonalakohtaisesti saamana rahoitusosuutena. Sitäkin on kuitenkin syytä tarkastella, varsinkin kun ajoittain kulttuurille suunnattu julkinen tuki kyseenalaistetaan kokonaan, puhumattakaan että keskusteltaisiin vakavasti uusista haasteista.

Taiteen ja kulttuurin tuki valtion budjetissa on noin 300 miljoonaa euroa eli vajaa prosentti koko budjetista. Valtion ja kuntien yhteensä kulttuurille osoittama tuki suhteessa julkisten menojen kokonaismäärään on samaa suhdeluokkaa. Jos laske- taan kaikki taiteen ja kulttuurin tuki mukaan lukien myös yksityisiltä säätiöiltä ja yrityksiltä saatu ja suhteutetaan tämä kokonaisuus bruttokansantuotteeseen, saadaan kulttuurin osuudeksi noin puoli prosenttia BKT:stä. Suhteelliset osuudet ovat samaa suuruusluokkaa kaikissa Pohjoismaissa. Muista Suomi poikkeaa kylläkin 1990- luvun alun laman aiheuttamassa rahoituksen notkahduksessa, jota vuosikymmenen puolivälin jälkeen alkanut hidas elpyminen ei ole vielääkään korjannut.

Näiden lukujen valossa kulttuuri on vielä kaukana yhteiskuntapolitiikan keskiöstä, eikä esityksiä sen rahoituksen kohentamiseksi uusien haasteiden näkökulmasta voi pitää kohtuuttomina. Tulevaisuussuuntautuvaan rahoituskeskusteluun näyttää olevan kuitenkin vaikea päästä. Vuoden 2003 talousarvion käsittelyn lopputulos eduskunnassa saattoi näyttää julkisuudessa kulttuurin “suurelta voitolta”. Kyse oli kuitenkin torjuntavoitosta: kulttuuribudjetin katastrofivaihtoehdon toteutuminen vältettiin. Nyt on aika aloittaa tulevaisuussuuntautunut keskustelu kulttuuripolitiikan haasteista ja niiden edellyttämistä rahoituspanostuksista.

Kirjoittaja on opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston ylijohaja.

Taiteen ja kulttuurin alan komiteat tai toimikunnat ja eduskunnalle annetut selonteot 1965-2002

- 1965 Valtion taidekomitea
- 1974 Kulttuuritoimintakomitea
- 1978 Taidepoliittinen selonteko
- 1982 Kulttuuripoliittinen selonteko
- 1992 Kulttuuripolitiikan linjat KUPOLI-toimikunta
- 1993 Kulttuuripoliittinen selonteko
- 2002 Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO

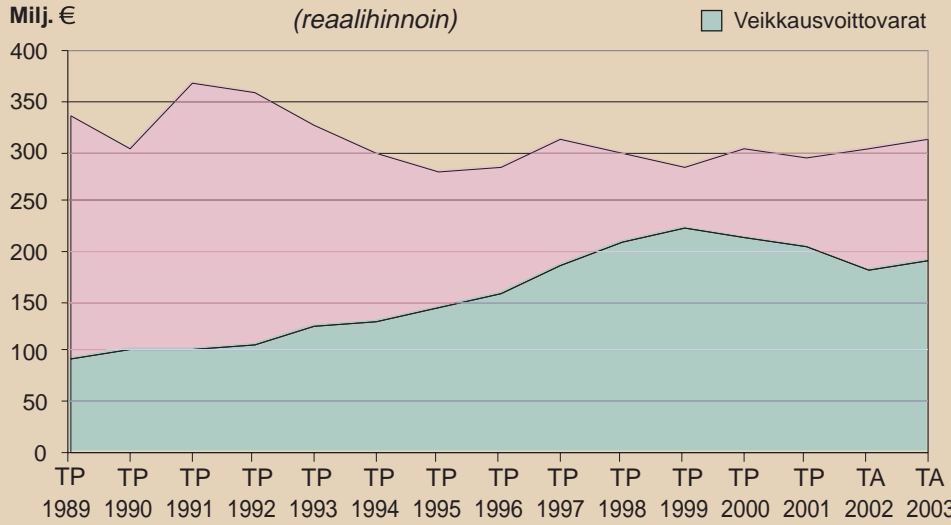
Kulttuuripolitiikan neljä tavoitetta (Syrjästä esiin, 1997/1998)

- luovuuden edistäminen
- kulttuuri-identiteetin vahvistaminen
- kulttuurisen monimuotoisuuden edistäminen
- tasavertaisen osallistumisen edistäminen

Kulttuuripolitiikan haasteet

- kansainvälisyys ja globalisaatio
- tietoyhteiskuntakehitys
- kulttuurin popularisoituminen/arkistuminen
- kulttuuripalvelujen saatavuuden turvaaminen
- kulttuuripolitiikan asema yhteiskuntapolitiikassa

Taiteen ja kulttuurin määrärahat 1989-2003





*“Odotamme päättäjiemme olevan luku- ja kirjoitustaitoisia ja omaavan edes perustiedot valtiontaloudesta ja toiminnasta, miksi siis emme odottaisi heiltä edes kulttuurin peruslukutaitoa?”*

# KULTTUURIN AIKA

*Sirpa Pietikäinen*

Elämme merkitysten yhteiskunnassa. Kuva, ääni, mielikuva ja tunnelmien tulva ympäröivät sanan ja informaation. Ne ovat seuralaisina kotona, töissä, kaupassa, vapaa-ajalla, liikenteessä, ulkona ja sisällä. Merkitykset synnyttävät tietoisia ja tiedostamattomia uusia merkityksiä meihin itseemme ja yhteisöömme ymmärsimmepä niitä tai emme. Millaisia merkkejä me lähetämme ja miten moniulotteisesti osaamme tulkita monikulttuurista merkityksiltään lisääntyvää maailmaa? Miten arvomme syntyvät ja millaisia ne ovat - ilmentävätkö ne ahneutta ja mielen kapeutta vai henkistä rikkautta?

Kulttuuria on aina - hyvää tai huonoa, sisällöltään köyhää tai rikasta, omaa historiaansa kantavaa tai muilta lainattua. Me elämme siinä ja siitä, tuotamme sitä, viestimme sillä toisillemme ja selitämme sillä elämää ja sen ikuisia kysymyksiä. Haasteemme on: millaisin eväin varustettuja olemme oman elämämme ja yhteiskunnan tekijöinä ja kokijoina juuri tähän aikaan, lisääntyvään merkitysten virtaan ja maailmankulttuuriin?

## PITKÄKESTOINEN INVESTOINTI HYVINVOINTIIN

Päättäjän ongelma valtioneuvostosta kunnallisvaltuustoon on miten erottaa olennainen vielä olennaisemmasta, kiireellinen pitkäjänteisestä ja miten täyttää kansalaisten, äänestäjien, toiveet ja tarpeet parhaiten. Taloudelliset voimavarat ovat rajalliset ja joskus niukat mutta eivät olemattomat, aivan kuten kotitalouksissakin. Päättäjä kunnassa tai eduskunnassa istuu monien paineiden keskellä. Kulut on pidettävä tulojen mukaisena niin että poikkeustilanteita lukuun ottamatta verotus ei nouse tai velkaantuminen lisäännä. Talouden toimintaedellytyksistä on huolehdittava. Rahaa on riitettävä terveydenhuollon, lasten, ikäihmisten, vaikeuksissa olevien, työttömien ja vammaisten tarpeisiin. Teitä ja taloja on rakennettava sekä kunnostettava. Koulutusta on järjestettävä ja tutkimusta on tehtävä. Ympäristön suojele, kulttuuri, liikunta, poliisi sekä muu turvallisuus on hoidettava.

Jo Suomen itsenäisyyden varhaisvaiheessa, taloudellisesti hyvin tiukkoina aikoina, päättäjät ymmärsivät kauaskantoisesti, miten tärkeitä sivistys ja koulutus ovat ihmisen ja pienen kansakunnan kannalta. Olemme sen jälkeen pitkäjänteisesti panostaneet kansakoululaitoksesta lähtien kattavaan, kaikille saatavissa olevaan

yleiseen koulutusjärjestelmään sekä tutkimukseen. Koulutuksen ja tutkimuksen vaikutukset tai niiden puute ovat hitaita, ylisukupolvisia. Koulutusmenot ovat tällä hetkellä n. 14 % valtion budjetista ja tutkimukseen panostamme 3% bkt:sta. Tämä pitkävaikutteinen investointi on ollut osa kansalaistemme ja kansakuntamme hyvinvoinnin perustaa. Kulttuuri on samanlainen pitkävaikutteinen investointi ihmisen ja Suomen tulevaisuuden hyvinvointiin. Taide on tieteeseen rinnasteinen osaamisen ja ymmärtämisen keino.

Taide ja kulttuuri eivät ole ihmiselle ja yhteisölle tarvehierarkian viimeinen silaus; elitistinen viihdyke tai turha kauneus. Vanhimmat luolakaiverrukset ovat syntyneet yli 17 000 vuotta sitten samoihin aikoihin inhimillisen kulttuurin kanssa, vaikka olosuhteet ovat rankkuudessaan vaatineet paljon pelkän eloonjäämisen turvaamiseksi. Me emme ole koskaan eläneet vain leivästä. Ihmisellä on ollut ja on tarve tiedon etsimiseen, elämän selittämiseen, kommunikointiin ja merkitysten luomiseen taiteen keinoin.

Meistä jokainen tarvitsee taidetta ja kulttuuria oivaltaakseen, kasvaakseen henkisesti, selittääkseen uusia asioita ja itseään, ollakseen luova ja voidakseen hyvin. Ilman kulttuurin kieltä ja kokemusta olemme lukutaidottoman lailla syrjäytyneitä yhä nopeammin muuttuvan ja monimutkaisen maailman haasteista sekä mahdollisuuksista. Kulttuurin kieltä sen eri ilmaisumuodoissaan oppii läpi elämän, mutta parhaat eväät siihen saadaan lapsena ja nuorena. Siksi kulttuurin saatavuus on jokaisen perusoikeus. Koko ikäluokalle kattava taideopetus peruskoulussa sekä lasten kulttuurikokemukset ovat tulevaisuuden investointeja siinä missä koulutuksen. Kulttuurinen luku- ja kirjoitustaidottomuus ovat yhtä yksilöä syrjäyttäviä ja yhteisöä vammauttavia kuin tiedollisenkin osaamisen puute ja hitaammin korjattavissa kuin taloudellinen eriarvoisuus. Ne jotka harrastavat kulttuuria omasta taipumuksestaan ja perheen kannustuksesta, tekevät sitä yhä enemmän, ja ne jotka jäävät ulkopuolelle, jäävät kulttuurista myös yhä pahemmin. Tasa-arvokysymys on perustavan laatuinen.

Taiteen tekijöistä ja kulttuurin monipuolisesta käytöstä kasvaa yhteisön kulttuurinen pääoma. Se on viihtyisämpiä asuinympäristöjä, taiteesta terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia rakentavia hankkeita, yhteisön luovuutta, kykyä ratkoa eteen tulevia ongelmia ja moni-ilmeisyyttä. Taloudelle vahva taide ja kulttuuripohja merkitsee parempaa kilpailukykyä. Se ei ole vain kännyköidenkuorien suunnittelua vaan oivalluskykyä itse tuotteen ideasta sekä ajassa virtaavista kuluttajan ja yhteisön tarpeista. Joka keksii tiiliskivelle kaksikymmentä käyttöä on rikkaampi kuin se joka löytää vain yhden.

## YMPÄRISTÖ JA KULTTUURI VERRANNOLLISIA

Ennen ympäristötietoisuuden nousua puhdasta ja terveellistä ympäristöä ja alkuperäisluontoa pidettiin ehtymättömänä ilmaishyödykkeenä ja itsestäänselvyytenä, jota jokainen voi käyttää ja joka uusintaa ja hoitaa itse itsensä ilman käyttäjien ja pilaajien velvollisuuksia. Ympäristötietoisuus nousi pilaantumisen ja ehtymisen ongelmien noustessa esille. Asteittain alettiin ymmärtää lisääntyvän tiedon ja julkisen keskustelun kautta paremmin ihmisen toiminnan vaikutuksia muuhun luontoon. Ympäristöpolitiikka alkoi, kun nähtiin, että hyvä tai edes elinkelpoinen ympäristö on julkishyödyke, jota on yhteisillä päätöksillä ja voimaroilla sekä suojeltava että tuotettava myös lapsillemme.

Kulttuuria ja ympäristöä voi hyvin verrata toisiinsa. Molemmat ovat olleet ihmisen seurana koko kehityshistoriamme ja kummatkin ovat yhteisiä julkishyödykkeitä, jotka tarvitsevat yhteiskunnan voimavaroja oman hyvinvointimme vuoksi. Luonnonvarat kuluvat käytettäessä mutta kulttuurinen pääoma kasvaa käytössä. Jos voimme nauttia enemmän vähemmästä ja saada henkisiä elämyksiä taiteesta - käydä konserteissa, taidenäyttelyissä, lainata kirjoja ja iloita hyvin rakennetusta ja historiallisesti kerrostuneesta asuinympäristöstä kulttuurikokemuksineen - tarvitsemme ehkä vähemmän yhä uusia tavaroita elämysmaailmaamme herättelemään.

Ehkä elämme aikaa, jossa näemme kulttuurin olevan itsestään selvä ilmaishyödyke, taiteilijoiden ja markkinoiden tuottama ja kuluttajan valitsema viihdyke. Kulttuurin pääoma on julkishyödyke, jota markkinat eivät pysty itse yksin tuottamaan sen paremmin kuin peruskoulutustakaan. Se on ensisijaisesti yhteisellä vastuullamme. Tarvitsemme tietoisuutta kulttuurin merkityksestä kuten tarvitsimme ympäristötietoisuutta. Tarvitsemme kulttuurin tekijöiden ja sen kanssa tekemisissä olevan laajan joukon yhteistä ääntä poliittisen kulttuuritietoisuuden syntymiseksi aivan kuten kansalaisjärjestöjen huoli aikanaan nosti ympäristön poliittiseen keskusteluun.

Kevään 2003 eduskuntavaalien ehdokkailta on kyselty kaikkea mahdollista tenteissä ja vaalikoneissa, NATO:sta, taloudesta ja dopingista lapsilisiin mutta ei kulttuurista juuri muuta kuin pitäisikö määrärahoja pienentää. Odotamme päättäjiemme olevan luku- ja kirjoitustaitoisia ja omaavan edes perustiedot valtiontaloudesta ja toiminnasta, miksi siis emme odottaissi heiltä edes kulttuurin peruslukutaitoa?

Nyt on aika tehdä kulttuurin merkitys näkyväksi, nostaa kulttuuri jokaisen perusoikeudeksi ja tämän vuosikymmenen strategiseksi menestystekijäksemme. Taide- ja taiteilijapoliittisen toimikunnan ehdotusten mukaan tarvitsemme kulttuu-



rin käsitteen laajentamista yksilön perusoikeudeksi, sen syventämistä taiteilijoiden aseman parantamisella, sillä taide syntyy tekijöistään, sekä uutta kohtaamista missä taiteen itseisarvon lisäksi sen uudet kosketuspinnat talouden, yhdyskuntasuunnittelun, terveydenhuollon ja muiden yhteisöllisten toimintojen välillä tiivistyvät. Hallituskauden tavoitteiksi on asetettava luovan hyvinvointiyhteiskuntaohjelman laatiminen, johon kuuluvat myös kulttuuripanostusten asteittainen lisääminen valtiolla sekä kunnissa ja tulevaisuusselonteon antaminen kulttuurin kansallisesta merkityksestä.

Panostamme valtionbudjetista kulttuuriin tällä hetkellä suoraan noin 0,2%. Taide ja kulttuuri on tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan yksi kulmakivi ja henkilökohtaisen elämänhallinnan merkittävä osa, se on sielun leipä. Varmasti meillä on kaikkien muiden haasteidemme keskellä varaa sijoittaa hyvinvointiimme ja tulevaisuuteemme hiukan enemmän. Niin tekivät jo esi-isämme ja -äitimmekin vaikeammissakin olosuhteissa.

*Kirjoittaja oli Taide- ja taiteilijapolitiikan toimikunnan puheenjohtaja.*

